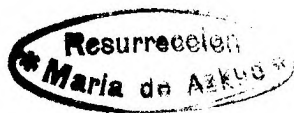

VII URTEA - I ZENBAKIA

1926 URTAŘILĀ-EPAILĀ

EUSKERA

EUSKALTZAINDIA'REN LAN ETA AGIRIAK
TRABAJOS Y ACTAS DE LA ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA
TRAVAUX ET ACTES DE L'ACADÉMIE DE LA LANGUE BASQUE

BILBO'N

Euskaltzaindia'ren etxea
Ribera, 18

DONOSTIA'N

San Inazio'ren Gutundegian
Garibay, 28

EUSKO-ARGITALDARIA

BANCO DE ESPAÑA, 3

BILBAO, 1926

Kasto Orbegozo Azpeiti'ko Endore Jaunak, Karmelo
Etxegarai jaunaren euskaltzain saferan, egindako
———— itzalditxo ————

Julian Eloorza Aldunak, Gipuzkoa'ko Aldundiaren izenean,
Etxegarai jaunaren euskaltzain saferan zuzenduriko itz
———— sutsuak ————

Karmelo Etxegarai jaunak, Euskaltzaindian sartu zan
egunean irakufitako lana. Azpeiti'ko Udal-etxean 1925'
———— gafen Garagafila'ren 25'an. ————

Eguskitza'tar J. B. euskaltzain jaunak Karmelo Etxega-
rai'ri Euskaltzaindian sartu zanean irakufitako itzaldia.

———— Erizkizundi irukoitzari Bizkaiak erantzun diona ————

———— Contribución al estudio de la Sintaxis euskérica ————

———— Manuel Lekuona ————

Kasto Orbegozo Azpeiti'ko Endore Jaunak, Karmelo Etxegarai jaunaren euskaltzain sareran, egindako itzalditxoa

Jaunak:

Ez didazute gaizki artu bear, gaur emen sortu dezuten batzar onetan eriko agintari bezela, itz labur batzuek nik esatia.

Azpeitiar'ak esker onekoak gera, eta esker'ak emateko garayan arkitzen gera.

Etxegarai'tar Karmelo jauna guria da, oso guria, eta zuek gure eritararen izena goratziakin, eta bera ospatutzearekin, gure eria gorafu eta ospatutzen dezute.

Zein ta nolakoa dan Etxegarai jauna, zenbateraño ko lanak erabili dituan Euskal-eriko Kondairaren batzar eta zulo guztiak bere liburu eta idatziz bizi bizi argituaz zuei agertzea, ez da, jaunak, nere eginkizuna. Beste jaun batzuek adierazoko dizute.

Nik naikoa det, gogoz eta pozez gogoratziakin, Etxegarai jauna azpeitiara degula, eta emen bildu gerala gazteak, eta gazteak ez diranak, bere txikitako edo antziñako lagunak, eta lagunak ziraden semeak, gustiok bere irakaspenak gogoz entzutera.

Jaunak: udal-etxeko gela nagusiena eskatu didazute jakinduriaren eta euskal-zaletasunaren bilera au emen izafia nai zendutelako.

Mila esker, guzaz oroitu zeratelako. Euskeraren eta euskal-erriaren alde egiten dituzuten lanetarako,

ez gelarik onena, gure biotzaren berotasun guztia ere,
beti eta beti izango dezute.

Jañaitu Euskaltzain jaunak, jañaitu, Etxegarai
jauna, zuen aintzdun lanari asmoz eta jakitez.

Noiz edo noiz, Euskal-erriak ordainduko dizute.

Julian Elorza, Aldunak, Gipuzkoa'ko Aldundiaren izenean, Etxegarai jaunaren euskaltzain sareran zuzendur-

iko itz sutsuak

Gaurko jai au, edozein aldetik begiratuta, benetan da guretzat atsegiña.

Azpeitiar baten izena goratzeko da jai au; azpeitiarrentzat atsegiña izan bear orduan. Azpeiti'n berlan egiten da; alde ortatik ere pozgari da guretzat. Euskera goratzeko, azpeitiaren izkera edera goratzeko egiña da gañera; alde ortatik begiratuta ere, atsegiñago ezin izan. Azpeitiar naizen aldetik bada, pozik baño pozikago etofi naiz jai ontara.

Jai onen poza, orde, ez dagokigu azpeitiari bakarik: euskaldun guziori dagokigu, ta batez ere gipuzkoari. Ta gipuzkoar guzien jai izan ezker, Diputazioak ezin uts egin zezakean, bere izenean norbait bidaldu gabe ezin egon zitekean. Nere adiskide Perez Arregi, Alberdi, Zelaya ta ni bialdu gaitu. Gure gogoz gatoz, bai; ta gañera Diputazioaren izenean gaude emen.

Etxegarai jauna Diputazioko langile trebe ta jakintsuenetakoa da. Urteak eta urteak dira, bere lan zail eta neketsuak Diputazioari eskeintzen dizkiola. Gure probintzi eder onen edesti edo istoriari dagokion gairen bat jakin nai izan ezker, beti Etxegarai jaunarengana jotzen du gure Diputazioak. Antxiñako zerbait, gure aurrekoen gauzaren bat jakin nai izan

ezkero, Etxegarai jaunarengana beti. Berak ez dakiana beste batek jakitea geŕta liteke, baŕa ez da eŕez.

Oraindik ilabete gutxi dirala bi liburu eder argitaratu ditu gure Diputazioak. Gure lege zaŕen kondaira, gure fuero-pean gipuzkoarak nola bizi izan ziran argi ipiŕi beaŕean arkitu zan Diputazioa, ta zeregin ori Etxegarai jaunaren mende utzi zuan. Eta Etxegarai jaunak, bi liburu iaio ta bikain egiŕnaz, Diputazioak eman zion lana ederki egin zuan.

Diputazioaren ordez gaur norbait onera etoŕtzea, beaŕezkoa zan, bada. Etxegarai jaunaren lanak, ordea, beste era batekoak ere izan dira.

Azpeiti'n jaio zan, eta guk guziok bezela, euskera ederki ikasi zuan txikitari. Gero ibilaldi ta ikaskizunak ez diote —zoritxaŕez beste askori bezela— euskera aztu-erazi. ¿Aztu? Ez orixe. Geroz ta obeto ikasi du, geroz ta gogo obez erabili du euskera ezpaŕetan eta paperetan.

Gazte-gaztetandik asi zan euskeraz idazten, eta oraindik —zar ez dalarik— itzegin eta idazten du. *Bilintx* zein zan eta zeŕ nolako olerkaria izan zan argi ipintzeko egin zuan idaztia ¿noŕk ez du irakuri? Euskaleŕiko itxas-gizonatzaz Donostian egin zuan itzaldia ¿nolatan aztu? ¿Ta Amezketa'n Pernando beŕtsolaria-
ren izena gogoratzeko irakuri zan idaztia? Oiek, eta esan litezken beste askok, euskal-idazle onenen artean jaŕtzen dute Karmelo Etxegarai jaunaren izena.

Ta ori egia dala ageritzeko, ona emen jai au. Oŕtarako da : Etxegarai jaunaren euskera-jakintza aintzartotzat aŕtzeko.

Euskera zabaldu, garbitu ta erakusteko arloa, *Euskaltzaindia*'k dauka. Euskaltzaindi oŕtan amabi euskaltzale, beti onenetakoak, izan beaŕ dute. Bat-edo-bat ildakoan, beste beŕi bat izendatu beaŕ da.

Toki bat utsik zegoan orain, eta betetzeko, Etxegarai jauna aritu dute. Gaur da bere sañera.

Etxegarai jaunaren sañerak jindar beñiak ekañiko al dizkio gure Euskaltzaindi maiteari! Gogoz, arduraz, ari dira guziak lanean. ¡Ia Etxegarai jaunaren laguntasunaz, oraindik indarbeñigotzen duten bazkun txalogañi ori!

Bazkun oñen egiñal guziak, ordea, alper-alperika-koak izango dira, guziok laguntzen ez baldin badiogu. Euskaltzaindiak, bere lana bete al izateko, euskaldun guzioen laguntasuna beñ du. Euskera piztutzea, euskera zabaltzea, ez da amabi gizonen lana : guzion lana da.

Gaurko jai ontan guziok degu bada zeregiña. Guk ¿zer zeregin? Asmo beñiak arlu; Euskaltzaindiari bere lanean lagundu; euskera itzegiñaz, ibili beñ duan bidea iriki. Gure laguntasunaz asko egin dezake : bakarik uzten badegu, ezer ez.

Euskeraz itzegiteko asmoa; al degun guzian euskeraz itzegiteko asmoa arlu dezagun bada gaurko jai ontan.

Etxegarai jaunari gaur eskeñi dezaiokegun omelik onena, orixe izango da, jaunak.

Azpeitiar jator, euskaltzale zintzo eta euskaldun bikain eta jakitun onen omenez jo ditzagun txalo sutsu eta beroenak.

JULIAN ELORZA (ALDUNA).

**Karmelo Etxegarai jaunak, Euskaltzaindian sartu zan
egunean irakuritako lana. Azpeiti'ko Udal-etxean 1925'**
===== garen Garagarila'ren 25'an. =====

Euskaltzain jaunak :

¿Nola nik aditzera eman, nola nik erakutsi zer ta nolakoa dan nik zuentzat biotzean daukadan eskeřa-suna? Nere itzak azaltzen dutena baño, nere biotzak azaldu nai lukeana asko geiago da. Eskeřak zuen artera ekaři nazutelako ; eskeřak nere sařerako itzaldia egiteko ořenbeste ta ořenbeste egunetan itxodon didazutelako : eskeřak, nere itzaldi au entzuteko, Azpeiti'ko eřira etoři nai izan dezutelako. Emen, Azpeitia'n jaio nintzan : emen entzun nuen, itzegiten ikasi baño len, gure euskera zař maite maitagarĩa. Emen inguruan dauden mendiak, nik lenengo ikusi nituen mendiak dira. Aurtzaroko oroipenak Azpeiti'ko oroipenai itsatsita daude neretzat. Urte asko dira, emendik atera nintzala; ordea, urteak ez dute, nere biotzean Azpeitia'rentzat sututa dagoen maitetasuna itzaltzeko indařik. Eta Euskaltzaindian, zuek ala nai izan dezutelako sařtu beař dedanean, Azpeiti'ra sařera ori egiteko ni ekařizea, nere biotzarentzat oso pozgarĩa da. ¿Nola nik zuei beař bezela eskeřak eman, ni poztutzeagatik, ni geiegi goratzeagatik, zuek egiten dezutena nere begien aũean dakustenean? Itzak ez diotena, biotzak dio; ala, gauza bat, bene-benetan, eskatu nai nizuteke : nere eskeřa nolakoa dan jakin

nai badezute, nere ezpañetatik ateratzen diran itzak ez aintzakotzat artzeko; ez dira itz oiek, baizik nere biotzak esan nai lituzkeanak, nere eskeretasunaren erakusgarri.

Zuen artera natořenean, utsune aundi bat arkitzen det alde batera eta bestera begiratuta. Ez dago emen zuen ar̄tean, Euskera'ren alde, Euskaleria'ren alde, eta Euskaltzaindiaren alde, ainbeste eta ainbeste lan egin zuen Eleizalde maitea. Buruz ar̄gia, biotzez aundia, adiskide benetakoa, biotzean zeramana ezpañetatik ateratzen zuen gizon zintzoa, idazlari bikaña, bere Euskaleri kutuna goratzearen, al zezakeana egiteko, beti prest zegoen. Goratu nai zuen gure Euskaleri maitea, bai : ordea, Jaungoikoagana dijoazen bide-etatik goratu nai zuen. Bide oietatik atera bear bazan Euskaleria'ren izena zabaltzeko, bere aberastasunak geitzeko, jez Elizalde'gana joan berak ořetarako lagunduko zuen ustean! ez orixen. Emen bildu geran guztiok ez giñan beti, Eleizalde'k esaten zuenari eta Eleizalde'k egiten zuenari baimena emateko eran : ħnorekin geřtatzen da ori, gaurko egunean gizon bakořtzak beste guzietatik aldendua ta berezitua badirudi? Ordea ħnork eta noiz, ez ezagutu Eleizalde'ren zintzotasuna? ħnork eta noiz ez ezagutu, Eleizalde, gure Euskal-eri maite maitagarriaren seme bikaiñ-bi-baiñenetakoa zala? Oraindik gaztea zan gugandik aldendu zaigunean.

Bere bearen giñala uste genduenean joan zaigu. Gure biotzean utzi duen samintasuna eta zuen artean, Euskaltzain jaunak, utzi duen utsunea, aundiak, benetan aundiak dira. Eta utsune ori betetzeko, neri otsegin didazute. Nik ezin bete nezake utsune ori. Eleizalde-k egiten zuena nik ezin egin nezake. Ořetarako, nik ez ditudan gauza asko bear nituzke, eta oien

artean, aspaldi nigandik iges egindako gaztetasuna. Ni zein naizen dakizutela, izendatu nazute : ala, nai nukean guztia zuei laguntzeko ezin egin banezake, nerea bakarrik ez da erua : nerekin batera zuek ere erudun zerate, nere bila etori zeratelako.

Eleizalde'ren utsunearekin batera, beste utsune bat badakust emen, nere biotzarentzat samingafia, Euskaltzaindia sortu zanean, lenengo izendatuko euskaltzainen artean, euskeralari bat bazan, euskeraz idazten zutenen artean gaiñ-gañekoa, irakurgai ezin ta edera goen egilea; gazte-gaztetatik, nere biotz-biotzeko adiskide eta anaia bezela zan Txomin Agiré. Laster joan zan ura, ere, gure artetik. Eriotzak, ez du, ordea, Euskaltzaindian utzi zuen oroitza iñoiz ere amaituko. Eta nik orain diotana egia dala jakin nai duenak, ez du, Euskaltzaindiak orain bi ilabete aritu dituen erabakiai begiratu baizik.

¡Eleizalde! ¡Agiré! Bata, Gipuzkoan jaio, eta Bizkaian bizi zana. Bestea, beriz, Bizkaian jaio, eta Gipuzkoan bizi zana. Ni, ere, Gipuzkoara jaiotzaz, Bizkaian, eta bizkaitaren artean nago ogei ta geiago urte oetan.

Eta nere saierako itzaldia egin bear nuenean, gauza oek burura etori zitzaizkidan, eta, ala, Gipuzkoan jaio, eta Bizkaian bizi, eta bizkaitarez idatzi zuten euskaltzale batzuen gañean zerbaite esatea egoki izango zala, gogoak eman zidan.

¿Badakizute nor diran euskaltzale oiek, Euskaltzaindia sortu baño lenagoko euskaltzain oiek? Mogeltañak. Markiññak izkelkiz, jaiotzaz, ere, Markiññak izango zirala uste nuen, orain bost edo sei urte arte. Orduan jakin nuen nongoak ziran, eta orain esango dizutet zuei, nik orduan ikasi nuena.

Euskeralarien artean bere burua jaso duten Mogel-

tañak, iru dira : Juan Antonio, Juan Ignazio eta Bizenta. Juan Ignazio eta Bizenta anai-arebak ziran, eta Juan Antonio bien osaba.

Mogel'tañak, jatoriz, etziran euskaldunak : beren sustraia, Logroño aldetik, erderaz *Rioja* esaten zaion tokitik zetoñen. An, Alfaro'n jaioa zan Mogel-tañ Andres. Domingo, Andres-en semea, *Ruesca* deritzaion *Calatayud* inguruko eñ txikian jaio zan, 1686-ko Lotazilaren 23-an.

Domingo au, osalari egin ta Markiñara etoñi zan, ez dakit Markiñako osalari izendatu zutelako, edo osalaritza ori irabazteko ustean. Eta emendik dator, Mogel'tañen Markiñañtasuna.

Juan Ignazio, Domingo'ren semea, Markiña'n jaio zan, eta Xemein'en ezkondu, Gabriela Ignazia Urkiza'rekin.

Juan Ignazio, ere, osalari egin zan. Gero ikusiko danez, Mogel'tañak, osalari edo apaiz izateko jaio ziran, au da, ariman edo gorputzean ditugun gaitzak sendatzeko.

Juan Ignazio, Markiña'n baño beste toki batzuetan geiago agertzen zaigu. Salbatieñ'a'n (au da, Arabako Agurain) ere, bizi izan zan, eta gero Eibar'a joan zan eta Eibar'ko osalari zala, an jaio zitzaion bere seemeen artean bikaiñena eta guretzat gogoangariena : len aitatu degun Juan Antonio euskeralaria 1745-eko Lotazila'ren 6'an jaio zan. Andik lau urtera, bere aita Eibar'tik Deba'ra joan zan, Deba'ko osalari izendatu zutelako, eta bere gurasoakin Juan Antonio, ere, Deba'ra joango zan noski.

Deba'n zer egin zuen ez dakigu. Amaika urte zituenerako Markiña'ra joango zala uste det, berak amaika urte zituenean, bere areba Manuela Markiña'n jaio zalako. Geroxeago, andik ogei bat urtera, Mañ-

kiña'n bi Mogel osalari ziran, aita-semeak, Peñaflorida'ko Kondeak, Alaba bitoriai edo gazteiztafari egin zion eskutitz batean zionez. Mogel oiek Juan Antonio-ren aita eta anaia izango zirala uste det nik.

Juan Antonio'k etzuen bere aita eta aitonaren antzera, osalari izan nai. Jaungoikoak eleizara otsegiten zion, eta apaiz egin zan, eta 1788-garen urtetik Xemein'go Eleizako buru bezela agertzen zaigu. An bertan il zan 1804-ko Oñilaren 11-an, 59 urtekin.

Juan Jose Mogel, Juan Antonio'ren iloba, eta besoetako zan, eta Juan Antonio'k euskeraren alde asi zuen bidean auñera joan zan. Juan Jose, Deba'n jaio zan, 1781'ko Joñilaren 26'an. Au, ere, apaiz egin zan, eta bere osabaren antzera, Xemein'go eleizako buru, 1811'tik asi, eta 1849 arte, 1849'ko Uztaren 20'an il zan.

Bizenta, Juan Jose'ren afeba, 1782-ko Garagañila'ren 6'an, Azkoiti'n jaio zan, orduan bere aita Juan Ignazio, len Deba'ko osalari zana, Azkoiti'ko osalari zalako. Andik laster, osalari au il zan, eta Bizenta, Azkoiti'tik Mañkiña'ra eramango zuten noski. Eleuterio Basozabal'ekin ezkondu zan, eta alargunduta gero, Abando'n il zan, 1854'ko Bagñilaren 29'an.

Non eta noiz jaio ziran, eta non eta noiz il ziran euskaltzale Mogel'taak ora or, itz gutxitan esan ta. Orain euskeraren alde, Mogel'ta oiek, zeñ lan egin zituzten ikusi dezagun.

Juan Antonio'ren burutik atera eta Juan Antonio'k idatzitakoak, nik dakitala, oek dira :

«Cristinaubaren Jaquinvidea, aita Astete-c erderaz eguina ceñetan aguertu ta adierazoteñ dirian itaune ta erantzutetan gure fedeco gauzaric biarrenac. Ipini eban bizcaico eusqueran D. Juan Antonio Moguel ta Urquiza Marquinaco Curiac.»

Idazti au, askotan argitaratu zan: lenengo, Bitoria edo Gazteiz'en, 1805'gaŕen urtean.

Norbaitek laburtuta, idazti au berau, beste izen batekin, ere, argitaratu zan. Laburtu zuena Mogel ez izanaŕen, Mogel'en lanak izendatzen diranean, ezin aitatu gabe utzi diteke. Etzioten, Mogel'ek bezela *Kristinaubaren jakinbidea* deitu : beste izen beŕi bat ipiŕi zioten eta izen onekin asko zabaldu da. Ara nola deitu zioten :

«Cristiŕiau dotriŕnea, bere esplicacino laburragaz itaune eta eranzueracaz, Aita Asteteren liburuchutic aterea Bizcaitar barrucuentzat.»

Mogel'ek berak egiŕia, beste iŕoren laguntza gabe, da beste lan eder au :

«Confessio ta Comunioco Sacramentuen gaŕnean eracasteac edo cembat gauza lagundu behar dien Confesio ta Comunioari ongui eguiŕiac izaiteco. Ateratzen du arguitara Guiputz itzqueran cristau euscaldunen onerako D. Juan Antonio Moguel ta Urquizac : Marquinaco cura edo anima-zaiac. Bear bezela.»

Au ere, bein baŕio geiago argitaratu da: Iruŕian, lenbizi, 1800'gaŕen urtean.

Ara orain beste lan gogoangari bat, Mogel-entzat noski zaletasunik aundienarekin egintakoa, bere euskera maitea gauza altsu eta ederak esateko gai zala erakutsi naian :

«Versiones bascongadas de varias arengas y oraciones selectas de los mejores autores latinos o demostraci3n pr3ctica de la pureza, fecundidad y elocuencia del idioma Bascuence contra las preocupaciones de varios Escritores extraŕios, y contra algunos vascongados que s3lo tienen una noticia superficial del idioma patrio, por D. Juan Antonio de Moguel y Urquiza.»

Salustio, Quinto Curcio, Ciceron, Tácito eta *Tito Livio*-k latinez esaten zutena, gure Mogel-ek euskeratu zuen lan ontan. Eta egin zuenarekin, bi gauza erakutsi zizkigun: euskera maite zuela, eta euskeraz bazekiela. Beste gauza bat ere erakutsi zigun! euskeraz, danik eta gauzarik goienak esateko lenengo lenengo bear dana, euskeraz jakitea dala. ¿Nola ezer esan euskeraz, euskeraz ez dakienak?

Eta euskeraz zekielako, besteak ere, bere gisa euskeraz egitea nai zuen. Eta orientzat 1803'garén urtean, Gazteiz'ko Larunbe'ren etxean, beste idazti au argitaratu zuen:

«Estudios gramaticales sobre la lengua euskara, por D. Juan Antonio Moguel.»

Ez dakigu Juan Antonio'rena ote zan, edo bere iloba Juan Jose'rena ote zan, Humboldt aundiak aita-tzen duen beste lantxo bat:

«Nomenclatura de las voces guipuzcoanas, sus correspondientes vizcainas y castellanas para que se puedan entender ambos dialectos.»

Juan Antonio'renak ziran ere, bere iloba Bizenta'ren ipui onen artean sartu ziran, zortzi, itz neurítuetan egiñak. Ipui oiek, 1804'an argitaratu ziran lenbizi, eta geroxeago esango det zer bait, nondik artuak eta zer-tako idatziak ziran erakusteko.

Soraluze'k esan zuenez, Mogel'enak ziran 1816 argitaratutako elkaritiz batzuek. Nik ez ditut ikusi eta bereak ziran edo ez ezin esan nezake.

Bera il ta askoz geroago, azaldu dira Juan Antonio Mogel'en idatzirik onenetakoak. Bata, 1854'an; bestea, 1881'an.

Lenengoa au da:

«*Cartas y disertaciones de D. Juan Antonio de Moguel sobre la lengua vascongada*. Au, Garibai'

ren esangiakin, *Academia de la Historia*'k argitaratutako liburu batean arkitzen da. Liburu oñen izena ona emen.

«*Memorial histórico español. Colección de documentos, opúsculos y antigüedades que publica la Real Academia de la Historia. Tomo VII.--Memorias de Garibay.--Refranes vascongados, recogidos y ordenados por Esteban de Garibay y Zamalloa.—Observaciones hechas a estos refranes por D. José de Aizquivel.—Cartas y disertaciones de D. Juan Antonio de Moguel sobre la lengua vascongada.*»

Eta bestea (eta bera irakuñi-ta, burura etoñi zaizkidan oarñera batzuek, geroago ikusiko dituzute) da onako au :

«*El Doctor Peru Abarca, catedrático de la lengua bascongada en la Universidad de Basarte, o diálogo entre un rústico solitario bascongado y un barbero callejero llamado Maisu Juan. Obra escrita por el presbítero D. Juan Antonio Moguel. Durango, 1881. Elizalde.*»

Oraindik geroago, Aita Zabala'k utzitako ipuiak, gure adiskide eta euskaltzain Urkijo'k, bere *Revista Internacional de los Estudios Vascos* deritzaionan argitaratu zituenean, Zabala'ren ipuien artean, Mogel' en ipui batzuek agertu ziran. Arkibidean esaten zanez Juan Antonio Mogel'en ipuiak, onako oek ziran :

- 1.—Atso ezain, burua eder egiten ebana.
- 2.—Andra alárguna, ta oño arautzagilea.
- 3.—Oño soñularia ta lapurak.
- 4.—Otso garxotua ta aidi asko yakiña.
- 5.—Katu padaña ta eiztariak.
- 6.—Bela gaizkiñ txikia, otso gaizkiñ andia ta gizona.

7.—Katamotz uzu kaiolatua, ta txakur etse-yagola askatua.

8.—Basaurde garaun bagakoa.

9.—Aume ondo azia ta otso galtzalea.

10.—Txakur-katu adiskideak.

11.—Añantzalea ta txibi bakara.

Goazen orain Juan José Mogel'en idazkirik ezagunenak gogoratzeraz.

Osabak erakutsi zion bideari jaraituaz, onek, ere, euskeraz idatzi zituen lan eder ta egokiak.

Oetako bat, nik dakitala, gitxienez lau aldiz argitaratu da. Lenengo, Bilbon, 1816'garren urtean, Apraiz'en etxean. Baseñitarren onerako egindako liburu au, lau bider argitaratua izan arren, ez da orain non nai arkitzen. Ara nola izendatu zuen bere egileak edo bere argitaralariak :

«Baserritar nequezaleentzako escolia edo icasbi-diac, guraso justu, ta jaquitun familia ondo azi ebeneen exemplu, ta eracutsijetan. Emoten dau arguitara, Vizcaico eusqueran, J. J. M. M. C.

Andik lau urtera, Juan José Mogel'en beste liburu bat argitaratu zan. Onako au :

«Egunoroco lan on ta erregubac meza santuba ondo enzuteo : cñfesino eta comuniyoa biar-dan leguez eguiteco prestaera eta zucen bidia, etc., etc. Emoten ditu arguitara Vizcaico nequezalien adisquide batec.

Mogel'ek bere izenik etzuen azaldu, lan eder au argitaratzean. Bere burua goratu-naia etzion lanerako indar eman. Irakurlearen zoriona bilatzen zuen : ez bere aunditasuna, edo obeto, egokiago esateko, ez bere aundikeria.

Bere osabaren antzera, Juan Jose Mogel'ek erderaz, ere, idatzi zuen; baina erderaz idatzi arren, euske-

rari zegozkion gauzak argitzearen ondoren zebilen. Ez dago ori jakiteko, bere idatzia nola izendatzen zan ikusi baizik. Ara :

«*Plauto bascongado o el bascuence de Plauto en su comedia Poenulo, acto 5.º, escena 1.ª, y la impugnación del Manual de la lengua vasca por Lecluse, por el presbítero D. Juan José Moguel.*»

Il ta askoz geroago, Mogel onen idatzi bat argitaratu zan, eta ez bakarik bizkai-izkeran, bai ta ere Gipuzkoa'ko izkelkian. Gipuzkoárez azaldu zanak, izen au zerainan :

«*Mayatzeko loreetako itz-aldijak. J. J. Moguel.*»

Eta bizkaitárez agertu zanak, beste onako au :

«*Mayatz-illeraco berba-aldijac.* Marquiñaco ari-ma zai Juan Jose Moguel Jaunac bere azquen urteetan izcribatuac. Biar dan bai emonaz. Tolosan. 1885 Lopez'en moldizteguian.»

Peru Abarka'k dakarzkigun irakaskintza batzuek gogoratu baño len, Bizenta Mogel'ek, euskeraren alde eta euskera zabaltzeko zer egin zuen esan nai nizuteke.

Euskaltzale guztien artean, Bizenta oso ezaguna da, ipui eder batzuek egin zituelako. Ipui oriek, bere burutik ateratakoak etziran : Esopo'k egin zituen'atik artu, ta eroso euskeratuak, bai. Euskalerian, ez ezik, erdal-erietan, ere, ipuirik geienak, Esopo'renetatik itzuliak. Esopo'k berak ¿bere burutik soñtu ote zituen? ¿edo beste norbaitenetatik artu? Dana dala, Bizenta Mogel'ek, euskaldunentzat onak izan zitezkeala uste zuen, eta ala uste zuelako, poliki poliki nekazari-entzat, nekazariak aditu zezakean eran ipiñi zituen. Ipui oek euskeratzean eta argitaratzean zer gura zuen, zer bilatzen zuen, Bizentak berak, argi eta garbi, esaten digu. Entzun :

*Ipui onac, ceintzuetan arquiteco dituzten euscal-
dun necazari eta gazte guciac, eracaste ederrac
beren vicitza zuzentzeco. Ematen ditu euscaraz ar-
guitara, ume eta necazariantzat doña Vicenta Anto-
nia Moguel ta Elguezabalec. Donostian. Antonio
Undiano liburuguillearen echean 1804-garren urtean.
Bear becela.*

Beñogeitamar ipui sartu zituen Bizenta'k mordoska
eder ontan eta azkenik bere beñogeitamar ipui oetzaz
gañera, bere osabak, itz neurñuetan egindako zortzi
ipui jafi zituen.

Bizenta'k, ere, Aita Zabala'ren ipuiakin batera
azaldu zan beste ipui bat egin zuen. Ara ipui onen
izena :

*Peru atxuñlari alpeñagaz, Joane nekazale zin-
tzoaren añteko berbaikuntzea.*

Luziano Bonaparte'k diona egia bada, Bizenta
Moguel'ek euskeratu zuen, 1820'an, Bilbon azaldu'
zan idatzi bat, erderaz Luis Maria Borbon, Toledo-ko
janzkoñdun edo Kárdenalak egiña. Izen onekin argi-
taratu zan idatzi ori :

«Carta Pastoral del Cardenal Luis de Borbón,
Arzobispo de Toledo, Primado de las Españas, a su
Diócesis en 15 de Mayo de 1820. En castellano y
vascuence.»

Bizenta'k bere ipuietan, edo egokiago esateko,
bere ipuien itzaurean erakusten digun zerñbait gaur
gogoratzea, beañ bada gaizki ez litzake etoriko.
Baña Bizenta'k diona beste baterako uztea obeto
izango dala derizkiot, gaur nere itzaldia geiegi ez
luzatzeko. Gaurko, *Peru Abarka*'rekin naikoa degu,
Peru Abarka, orain eun urte ta geiago egiña izan
añen, orain ere, an erakusten zaiguna bene benetan
egia dalako.

Beseñitarak ziran, orduan euskeraz egokien mintzatzen ziranak : orain ere, bai. Aundinaiak ziran orduan Maisu Juan'en antzekoak, euskera azpiratu nai zutenak, berak euskeraz ezer ongi esaten asmatzen etzutelako. Gaur, ere, ori bera gertatzen da. ¡Zenbat eta zenbat Maisu Juan ezagutzen ditugun! Euskeraz ongi ikasi nai duenak, euskeraz egoki itzezin nai duenak, euskeraz, itzak nola elkartu bear diran jakin nai duenak, Maisu Juan'en antzekoetatik gauza gutxi ikasiko du. Beti euskeraz mintzatu diran baseñitaretatik, berak uste baño geiago ikasi lezake. Bein baño geiagotan, Euskerak garo-usaia duela nik esan izan det. Eta orain ere, garo-usai ori berekin du, eta Jaungoikoak ala nai badu, nere iritiz emendik aurrera, ere, izango du.

Peru Abarka irakasle ona da. Euskeraz nola itzezin bear dan erakusten asi, ta beste gauza asko ere erakusten dizkigu. Ori gertatzen da beti irakasle onakin : berak uste baño geiago, berak nai zutena baño geiago erakusten dute. *Peru Abarka*, gogoz eta benetan irakurtzen duenak, ez du inori galdetu beařik, orain eun urte, gure Euskal-erian ola-gizonak nola bizi ziran jakiteko. Eta ez ola-gizonak bakařik. *Peru Abarka*'k erakusten digun guztia, zuen aurrean gogora ekaři nai banu, *Peru Abarka* bezelako liburu bat egin beařko nuke. An ikusten degu, orain bezela, Mogel'en egunetan ere, euskeraz itzegitea, aberatsentzat eta aberats-usaikoentzat gauza gaitza zala, euskera alde batera utzi zutelako. An ikusten degu, ere, luřaren gañean zintzo etzegoen baseñitara, bere buruaren ondarena bilatzen zebilela. «Koipe bagako lapikuak —dio Mogel'ek— ez dau aragi mamintsu ta mardorik egingo; ez ta bere simaur bagako luřak arto eta gari ugaririk.»

Mogel'en baseñtara, *Mogel'en Peru*, ez da, gure egunetan olerkari batzuen buruan sortutako baseñtaren antzekoa: baseñian, abereai begira, luñaren gañean izerdia isuriaz nekez bizi dan baseñtara da. Ala ezpalitz, ez litzake egiazkoa izango. Zer nolakoa dan jakin nai badezute, entzun egiozute berari goizean, oetik jaikitzean Maisu Juan'ekin izketan asten danean:

«Banua jaztera —dio—; baña itxaron biar deustazu puska baten goizeko eregu onak Jaungoikoari egin arñerario. Nik egunoro gosaritu, bazkaldu, ta apaldu ten dodan baizen ziur, egin daruadaz goizeko eskarijak, ta bardin gabaz oera baño lenago neure emazte ta umiak lagunduten deusteela. Maisu Juan, neure adiskidia; aseratu eko ezpazintxataz, esango neuskezu, ez deustudala ikusi, Kristinauba zarianen usain ta igarñarik. Ozta ozta, indarrez, gogo otzaz, ezin bestez, ondo iritxiz ta nagi nagi zifñala, erdi lagundu zeunstan maiko eregubak egiten; eta autortu zeunstan, neu lotsatuteko bestian, ez bakarik etzendubala maiko jaana bedeinkatuten ta jan ostian Jaungoikoari eskerak emoten, baita bere etzenkiyala zelan egin. ¿Eta diñozu gero irakurñari edera zariala? ¿Zelango liburuak irakurñi daruazuz? Gomutau zaitte, on guztiya Jaungoikoagandik yatorkula. Ez naz ni eskolauba; baña badakit nik erein arñen galgarauba soluan, ezarñi arñen zimaurñ ugarì, joñatu ta zalgia eskuz atera arñen, ez jatala garirik elduko, neu lo nagan artian euriyakaz gozatu ta luñ baruban zelan ez dakidala erñe erazo ta azten ezpadau. Beraz zor deustaguz eskerak Jaungoikoari gure bizitziari iraun egiteko emoten deuskulako zer jan. ¿Eta deritxazu gaisuak osatu gura badituzu, ez deustazula eskatu biar Jaungoikoari lagundu dagizula?»

Oñ a or zein dan eta nolakoa dan *Peru Abarka* :

langilea, bene beneako langilea, lana egiteko jaioak geralako; ordea, bere lanaren indarra nondik datozen ongi dakiena. ¿Gure alegiñ guztiak zer dira, Jaungoikoak ontzat artzen ez baditu? Ara zer erakusten digun *Peru Abarkak* lenago gogoratu ditugun itzetan.

Noizik beñ, *Peru Abarkak*, berak dionari indar geiago emateko, ipui bat edo beste esaten du. Ara, ipui oetako bat :

«Eldu zan korta batera azeri bat, ta topau eban an belarluze, edo txari gizen ta mardua. Esa eutsan onek, ¿zer darabilk emen, lapur zital orek? Iri guztiak deubee gorrofo. Eizaan dabiltzanak, eruaten ditubazalako eurak il gura jituben eperak. Gurago juek i lako bat, sei eper baño, egiten ditubazan kaltiak gaiti. Etxeetan ezin ikusi abee, oluak atrapetan ditubazalako. Txakurak urinetik igarten jeutseek, botaten duan atsaz, urian abilela. Asko ostu ta beti argal beste lapurak legez. Ase olakiz, bildotskiz, ta eperkiz, ta beti aragi txarra egiten duala. Ilfen baabe bere, ezabe ezeztako gura. ¿Ez dakusk bariz nire bizitza ona? Jan ta lo, ta nozbait urten ibiltera. Jatort neskatiia zukubaz, arta garaubaz ta gaztaniakaz. Sabelpian ta lepoganian niri igorzten oi dabil, ta bere poza da, nik ondo jaatia, gizen egitia; ta egun baten jan gura ezpadot, ilunduten jako biotza, ta dino negarez legez : jangarzututa da gure lauonekua, ta yabilt eregau ta palagetan jan eragiteko. Esaeutsan azerijak: ja tontotzara! Lo egik; gizendu adi. Maite jitubek ire odoloste, lukainka, gibel, bare, solomo, ta duan guztia. Ire urdai gozaturak urte guztian egon biarko jok egosten, kunzurun ta solomuak sutan ereten. Yatoranian epalia, ta iru edo lau gizonek oratuta, sartuten deubanian ganibeta samati eraiyetarano, irintzaka aguanian oiñ ezin eraginda esango dok : ¡O azeri zorionekual jeta zeinbat

dontsubagua asan ni baño! Oña zefara yo dabeen nire yan, lo, ta bizitza onak.»

Gure egunetan, berizale asko da. Danik eta erokeririk aundiena izan aŕen, gauza beŕia bada, onako oientzat maitagaria da. *Peru Abarka*'ren egunetan ere, oŕelakoak baziran. Begira *Peru*'k nola erakusten digun zeŕ nolakoak ziran :

«Bai alan jazoten da aspaldiko urteetan; nekezale guztiak bere badaukez euren zapatak zutoetxubetan, ta kalzerdiyak kakuan esegita. Saŕtu dira kapela kerizgarĩyak, ta egal biribil ta luzedunak. Nik entzun neutsan aita asaba bati, antxina andikiyak bere ebiltzala abarkakaz, txapel batubaz, zeintzuk obago dirian buruba ta belarĩyak berotuteko kerizgari zuk sombr̕elubaren izena emoten deutseezunak baño. Jagiko balira lurpetik antxinako asabak, ez leukee sinistuko bizkaitar, ta euren ondorenguak diriala gaurko jaun, andiki ta andikigurak. Mutilak beti erabilen buruba mutildurik, ta emendi etorkeen euren izena. Gizonak azten eben ulia lepoti beera ezarteko, ta agertuko bazirian gizon artian. Neskatilak erabilezan uliak agiriyan euren garbitasunaren igargaritzat. Neska zantar jausi, ta garbitasuna galdubak, zapiyakaz estalduta burubak, lotsaturik, atzeratu ditezan bestiak dongaro egitetik. Andra ezkontubak estaldu eruezan burubak, batzuk orain legez, ta etxanderak jira askogaz. Aztu dira asko gaurko egunerako antxinako gure mutil, neskatila, gizon ta andreen jaanzi iraunkorak. Nor nor dan ¿nok ezagutu? Len ozta ezagututen zan matsardaua. Sagasti asko zirian, eta efiko ardao edo sagardauaz igaroten zirian bizkaitar ta beste euskaldunak. Diruba geratuten zan berian. Eztago ikusi baño zeinbat tolara topetan dirian etxe zaaretan, ezeŕtako eztirianak gaur. Maisu Juan ¿zeŕ

deritxu? ¿Zer diraustazu? ¿Nortzuk bizi zirian obeto? ¿Aen lautasuna obia etzan, gure egunetako bitxitasunak baño? Galdu gaitube arotz ta erdaldunak, ta tximino eginik jaraitu gura deutsegu aen asmuei. Nire alabak jazten dira lau lau astegunetan biar egitiari dagokan legez, ta jai egunari emoten jakola beria. Daukadazan alabak dira bikotxak, edo batera jaiyuak, ta etzara onegaz zurituko zu, dakizulako izan oi diriala nosbait irukotxak bere. Seme bata eskolauba da, liburu zalia; badaki erdera, ta euskeratuten deuskuz, gaba igaroteko, irakuri dituban ipuinak, baña ipuin onak, garbi ta inoren kalte bagakuak. Egoten gaxakoz auak zabalik entzuten, ume txikarrek Peru ta Mariyaren ipuin gatz bagaak entzun daruezan garaz.»

Zein edo *zeintsu* bat edo beste kenduko balitz jzer zati edera nik orain irakuri dedan, *Peru Abarka'* tik artutako zati au!

Beste orrelako zati asko nere itzaldiari itsasteko gogoa datorkit, Mogel'en izkera nerea baño zuentzat ederagoa eta pozgaragoa izango dalako. Baña nere itzaldia geiegi luzatu leike, eta zuek bear baño geiago asperitza nere jardunarekin, gauza egokia ez da. Alaz guziaz ere, nere lana bukatu nai ez nuke, *Peru'* ri zuen aurean beñiro izketan eragin gabe. ¿Jakin nai al-dezute nola mintzatzen zan, Mogel'en egunetan bere baseñiko izateaz pozik zegoen baseñitara? Entzun *Peru'*ri :

«Neskatiak, ingira; imini egizube maiya. Badakizu, Maisu Juan, zelangua oi dan baseñi etxeko janlekuba : txisiñuban zamauba zabaldu, subaren onduan egon, lapikua eraz ta uñian euki; ¿nun, Erégeren jauregietan bere mai egoki ta ayutubagorik? Uste bagian legez artu ditugu. Jakin izan baleu Mariya nire emaztiak etorteko ziniala zu, ipiniko eutsun aparti

galanta: Gaur igaroko gara zelan alan: Urđai zielgati ta lukainka-solomuakaz egingo dogu koipatsu; gura badozu ogi erēgutakaz, gura badozu arto berozkua-kaz. Zeure aukeran eukiko dozu. Erēten dagoz gazta-ñak; egosten dago beisegiyaren ezne txito mamintsu ta koipatsuba, lapikuan dagoz urđai ta zezinaz eginiko azaak; erēten şagar mueta asko, berazak, gazaminak, urtebetiak, domentxak, kurkubietak, gorigaratzak, abapurubak. Burduntziyan dakutsuz olanda ta usaku-miak. Eztoĝu etxeti urten ezereñ bñla : usuak azten ditugu emen, ez geuk jateko ezpada eruuteko ardue-mona daukagun andiki edo abadeen etxera, ta bai noř edo noř baletoř geurera uste uste bagian. Usaku-me il bafi ta aragi berodunak ez dabee samuřtuteko gořde biar egunen bat edo beste, epeř olagoř ta olaar irenak legez; il, lumatu, ta gardostu ezkeru sutan luma apuřetati garbituteko, eztaukee burduntziyan sařtutia baño, samuř ta koipatsubak egoteko. Usteko dozu biar bada, eztoĝula eukiko ardaorik. Badaukagu, ta zeř jazuan edo zeř etořian beti euki daruagu gořdeeta, ez geuk edaateko, baña bai emoteko iñor badatoř. Yazoten da nosbait etořtia andikiren bat edo beste mendi albokuetara, basaurde, epeř, edo olagořen eizara, ta jakiñik nasala gizon prestu ta biotz onekua, datoz zerbait ardue latsa ta atzerakuntza бага, ta egiten deutseegu abegi, gera ta ařera txit ona; ta nosbait jazoten jakee eguraldi euritsu, ta truxu go-gořak artuta, etortia ona gaba igarotera, ta geratuten dira zuřturik, iminten jakeelako apari ez txaara ta oe garbiya, ta esan darue, ezebela euren etxeetan obeto apalduko. Agaiti nakusenian erira juan da jai egunetan, alkarē leyan esesten ta ekiten deustee bazkaritara eruuteko, ta nauke eurakaz maiyan. Eztau etxerik galduten onelango prestutasunak.»

Aski da. Mogel'en zatiak nere itzaldian sartzea, bearekoa zan; ordea, aufera ere, zati oiek nere itzaldira ekariko banituke; ¿ez dakizute zer gertatuko litzokean? Itzaldia, Mogel'ena izango litzake, ez nerea, eta ez didazute zuek oretarako Euskaltzaindira deitu.

¿Nondik sortu zitzaion Mogel'i, *Peru Abarka* egiteko asmoa? *Juan Luis Vives*'ek latinez irakasteko egin zituen elkarizti ederak irakurita. Ez da, ordea, *Vives*'en idazkia, Mogel'enaren iturburu. *Peru Abarka*'ren sustraia bilatu nai duenak, Mogel'en biotzean bilatu bearke du. Markiña'ko apaiz beakurgariak euskerari zion maitetasuna, euskera zabaldu eta goratzeko zeukan gogoa: ora or *Peru Abarka*'ren iturburua: ortik sortu zan, ortik atera zan gaur ere, pozik irakurtzen degun Mogel'en idaztia.

Ordutik onera, eun ta geiago urte igaro dira. Euskal-erriak, gauza asko ikusi ditu, euskerak ere bai. Eguzkia, batzuetan lañoz edo odeiz estali-aren, beti eguzki da; eta gitxiena derizkiogunean, iñoiz baño ederago ageitzen zaigu, gu berotzeko, lurari indar emateko, alde guztietan argia zabaltzeko. Euskerari euskaldunak dioten maitetasunarekin, ori bera gertatzen da. Batzuetan osoro galdu dala, benetan itzali dala, badirudi; baña beñero agertzen da, beñ bada iñoiz baño indartsuagoa, iñoiz baño sutuagoa. Eta maitetasun ori beti bizirik, eta geroago ta biziago azaldu dedin, gure *Euskaltzaindia* sortu zan. *Ekin eta yafai*, dio onek; eta nik, nere itzaldi au bukatzeko, Euskaltzaindiaren itz oek gogora dakarzkut, eta Mogel'ek egin zuenaz oroiturik, uste det, gizon bikaiñ ark ekin zionari, guk, gaurko euskaltzaleak, eta batik-bat Euskaltzaindian biltzen geranak, asmoz ta jakitez orain eta beti jaraitu bear diogula.

† KARMELO ETXEGARAI.

Eguskitza'tar J. B. euskaltzain jaunak Karmelo Etxegarai'ri Euskaltzaindian sartu-zanean irakuritako itzaldia.

Ogeita zazpi bat urte ba dira, gutxienez; alaz ere, atzo izan bailitzan, oroitzen naiz. Gazteizko nere ikastaroa bukatu ezker, egunik galdu gabe, nere etxe-zilora, gurasoen ondora, itzultzen nintzan, beste nere ikaskideak bezela, ni ere alai ta pozez.

Nere eriko apezak, aratsalde oroz, ango Jaun baten etxean batzen ziran, eta aratsalde apalean, zerbait irakurtzeko asmoz, ara joaten nintzan ni ere. Urte baten-zein izan zan ez dizutet esango, ezpanaiz oroitzen gutxi gora-bera baizik—irakurgai berri bat arkitu nuan etxe artan: Azkue Jaunaren EUSKALZALE. Erderazko Albistariak, ikustaldira bat eman ondoren, sakelean sartu ta beren etxeetara eramaten zituzten apez jaunak, gero asti geyagoz eta zeatzago irakurtzeko asmoz: EUSKALZALE... ez.

Euskera zaila zekafela... irakurri ere ezin zutela... begiak nekarazi ta buruak austeko egiña zirudiala... au zala... ori zala... beren etxeetara eraman ere ez zuten nai izaten. Iru zenbakitatik bi gutxienez an uzten zituzten beti, eta neronek aritu ta nere etxera eraman ezpa'nitu, an geldituko ziran, inori bururik ausi gabe.

AUÑEMENDIKO LOREAREN atal batzuek orduantxe irakori nituan lenbizikoz. Oporaldia bukatu ezker, beriz Gazteizerako bidea aritu beari izaten nuan, eta gure lankide maite izan zan Agirre jaunaren idazti osoa, ez

nuan aldi artan irakurri; baña irakofitako atalak atsegin izan zitzaizkidan eta eleztaldi berezia egin zanean, AÑEMENDIKO LOREA eskuratu ta joranez irakurri nuan burutik beatzeraño.

Irakurgai onen itzauré edo sarbidea-badakizute-
Etxegaraiko Karmeloren lana da. Sarbide ura idatzi zuan Jaun argi; idazle antzetsu ta bikain onek, Euskaltzaindian saritzeko noizbait, egunen baten, irakurriko zuan itzaldiari nik erantzungo niola orduan inork esan ba'it ja nolako pañe-algara egingo nion nik! Amets zorua da ori-esango nion : bururik duan gizonek siñetsi ezin dezaken amets utsa!

Inolaz ere siñetsiko ez nuan egiñen au Euskaltzaindikoko nere lagunak eman zidaten, eta orduan ezetz esateko kemen eta ausardirik euki ez nualako, orain nere eginkizun au, al dedan bezela ta ez nai nuen bezela, egin bearko det.

Eta ziñez, zure itzaldi mamitsu ori erantzuteko bazan gure artean ni baño gayago zanik. Batez ere, gipuzkoeraz erantzun beark zaitzun ezkerre, euskalkie xamur eta lirain au bere amaren magalean edoski duan edonork, irakoriz zerbait ikasi besterik egin ez dedan gaizo onek baño eun bidark egokiago egingo zuan lan au: nire lagunak ordean-nik ez dakit zergatik-berak garako gizonak diralarik, Euskaltzaindikoko atea iriki ta zuri, Jaun agurgari ori «Atoz barkura» esateko, gipuzkoeran garerdira ere eltzen ez naizan txiki-totel au biali naute. Au dela-ta, gutxi dakiten txiroak gizon aundi, argi ta jakintsuen aurera bezela, ni ere Euskaltzaindikoko atarian labur eta motz, beldurri ta lotsof aurkezten natzaitzu; baña asmo ta gogo onez nator-kizula zeorek ere badakizu-ta, atarira biali nauten mesulari baldark onen «ongi etoria» ark ezazu lenbizi : gero, atoz nerekin etxe barnera ta zuretzat aspaldi

degun esertokian eseri zaite. Nik egin dizudan au baño afera obe ta txera andiagoa egingo dizutela; besoak zabalik, biotza pozez, ezpañak iriz artuko zaituztela etxeko guziak esan didate, eta ontan gezurik ez dizudala esan, euskaltzain orok, bata-bestearen ondoren, aiskide anzo eskua ertsiko dizutenean, zuk zeorok zere begiz ikusiko dezu. Euskaleriko liburutegi guziak ajolaz ikeritu ta idazti zarak-gure artean diranak beintzat-astiz eta arietaz irakuri ta aztertu dituzun langile azkar, idazle garai ta jakintsu ori, Euskaltzaindian abegi onez eta pozaren pozez artzen zaitugu. ¡Ongi etoria izan zaite!

* * *

«Ongi etoria» eman ondoren, zure itzaldi eder, luze ta sakon ori zertxobait erantzungo diot. Bere gaitzat Mogeldarak artu dituzu. Osaba ta bi iloben bizitzak, zeorok dakizun bezela, ederki edestu ta azalduaz, euskeraren alde egin zituzten lanen berri ere, argi ta garbi eman diguzu. Nik dakidala, Mogeldarak, euskera piztu ta pizkoitzeko, egin zuten lanik, aipatu gabe ez dezu utzi. Alaz ere, «Kristiñau-lkasbide luzea» deritzayon eta eskuz idatzita dagoan beste liburuxo bat ba-dazaut. Mogelena dan ala ez ziur ez dakit; baña auferago bere jabe izan zan apez jaunak Mogelena zalako susmoa zeukan eta azalaren baru aldean ipiñi zion oartxo baten, orela dio.

Mogel zara (zuk esan dezun bezela), euskeraz eta erderaz ari zan: gai askotaz idatzi zuan, eta bere eskuz landuriko sail guzietan, gizon jakintsuaren loratz agiriak utzi zizkigun. Bere iloba apezak gutxiago idatzi zuan, ziñez; baña onek ere aski ta aldi artarako, naiko ongi. Beste iloba andreak ipuyak eta beste zerbait baizik ez zuan idatzi: ori ta guzi ere, emakume

zalarik, bestek egiten ez zuan aldi artan, euskeraz idazten ari zalako, gere txaloak zor dizkiogu.

Mogeldarak, beren lanaz irabazi zuten mañan ipintzeko, zuk esan dezun ori aski dala deritzat. Beriz ori ikutu nai ba'nio, zure buru argi ta idazkoitz antzetsuaz ezin obeki egin dezun lan ori, nere esku maldañez lorindu egingo nuke : buruan ipini diezun burestun eder ori alpeñik galdu besterik ez nuke egingo-ta, gai ortaz jardutzeko asmorik ez det. Ori ortan bego, ta Mogeldaren aldi artaz eta gure ontaz zer-ikusi duan beste zerbait aipa dezagun.

* * *

Euskaldun euskaltzale gutxi, guziz gutxi, izan ditugu gere arbasoetan. Odolez euskotar izateaz bai, gaur eguneko beren seme asko bezela, gure asabak ere maiz arotu dira : ontaz, emen bertan eta emendik uruti, beren buruak goretsi dituzte; baño beren jatorri ori gauza aunditzat bazuten ere, euskeraren alde ezer egiteko, beren izkuntza zaitu, euskeraz idazti ta irakurtzeko—Madariaga aratiarak asafe biziz arpegian ematen zienez—beti uzkur eta sorayo, sor eta gor egon dira.

Humboldt Euskalerira etori aurretik, Kristau-lkasbideren bat edo beste izan ezik, beste irakurgairik ez genuen bizkaieraz. Euskaldun oro ortan lander eta txiro asko ziran naski : baña guzien artean, txiro ta landerenak gu bizkaitarok giñan. Garai artan esnatu ta zerbait pizkoitzen asi giñala dirudi. Euskeraren alde, auferago ez bezela, lan-egin zan beintzat. Leikaide ta apez batzuek batez ere, euskera lantzeko arlo oni gogoz ekin zioten. Au onegiteko, Mogel biak, Astarloa biak, Añilbaño ta Bartolome Aba karmeldara aipatzea aski izango da.

Oyek bai, gogo beroz lan-egin zuten; baña, zori-

txahez, beren lana eriak ez zuan aintzat aritu. Euskalarazoetan, auzerago bezela orduan ere, eria gelbera, sorayo, otz eta gogaiko zebilan. Apez asko ere nola zebiltzan, Mogel'ek berak esaten digu, «Peru-Abar-kan dakaen lekaide (praila) ta apezaren arteko elkar-izketan. Praileak onela dio : «Abade askok nazaude ta gitxi-gitxi batzuk baño aurkitu ez ditut euskera zaleak. Gura leukee jakin; baña neke bage atxurlari alpeñak legeez.» Euskaltzale ayen lanak apez askok ofela aritu zituzten, eta beste enparauak ¿nola?

Aundizkiak euskera aintzat artzeko, aundi ta aro-egiak ziran : baseñitarak, beren autu ta ar-emanetan egunero euskera zerabilten baseñitarak ere, narda ta gorotoz ez, baña eurite luzearen ostean beriz euria jausten ikusi oi duten gogaitza ta aspertze aundiz, aritu zituzten geyenak : begi onez ikusi, irakoñi ta erabili... gutxik, guziz gutxik : augatik egun aytan euskeraren alde piztu zan gaña, laisteñxe iraungi, itzali zan, eta auzerago bezela edo gaizkiago gelditu giñan.

* * *

Gure egun abetan ere, aul eta makal dagoan euskera pizkoñtu ta sendotzeko asmoz, lan ederik asko egin da, ta dirudianez, iñoz baño joran eta gar geyagoz. Apez, apezgai, lekaide ta Euskaleñiarekiko maitasuna beren biotzetan nabaritu duten beste askok, euskeraren alde bene-benetan lan-egin dute ta orain ere ba dagite : gure eritar geyentsuak, ordea; gure nekazari, arantzale ta langileak, Mogelen aldian bezela orain ere, lozoroan daude. Gutxi batzuek bai, beren asaben izkuntza, odolaren mintzoa, abendaren asnasa bezela dala-ta, euskera maite dute, irakuri ere zerbait irakurtzen dute, beren aurai ere irakasten die;

beste asko ta askok, ordea, ezetarikoa gañantzirik ez die ematen. Amaren magalean ikasi zutelako, beren ar-emanetan ba-darabilte; baña maitasun-izpirik ez die ta, zama astuna bere bizkarlean daraman lepakari nekatua bezela, oyek ere aspertu, nagitu ta gogait-egiñak daudela durudi.

Zerbait irakuri duten beste batzuek, euskerak, duan gañantzia ba-dakitela ta beren izkuntza maite dutela esango dizute. Zoritxaréz, maitasun ori mingañean baizik beste inon ez da ageri. Euskerari indar emateko, eskolak ipiñi bear lirakela... bear bezelako libururik ere ez daukagula... au, ori ta bestea egin bear litzakela maiz entzungo diezute erostale oyei: bien bitartean, berak, beren etxeetan, beren aide, aiskide ta ezagunen artean, euskerari eusteko ezertxo ere ez dute egingo. Eskola ta liburu ta beste gauza asko ere ongi letorzkigu ziñez; baña ez daukagula-ta, ezer ezin egin genezakela uste izan bear ote degu?

«Batez ere aurai erakutsi-esan zigun uri ontako seme argi Elorza Jaunak Durangoko Euskalegunetan. Baña ez eskolen zai egon, ez libururik ez dagoala esan. Oiek aitzakiak besterik ez dira. Etxean, kalean, baseñan, edozein tokitan erakutsi lezayoke aurari-euskera, nai izan ezkeru. Neke geigo bear dituzten makiña bat gauza buruan sartzen zaizkie aur gaxoi.»

* * *

Egi aundia da ori. Liburu gabe, eskola gabe ta etsayak gudurik gogorrena egiten digutelarik ere, guk geronek baldankeriz antzi ta utziko ezpa'genu; euskaldunok bear bezela, ziñez eta benetan nai ba'genu, euskera biziko litzake. Aurerapide aundirik ez luke egingo, ori ez: baña... bizi? euskaldunok egiz eta zi-

ñez nai ba'genu, gure odola izoztu ta il, beren adore ta kemena guziz akituko litzaken eguneraño, euskerak ere iraungo luke.

Gere biotzen giltza geronek degu, eta geronek nai ez degula, gere gogoen argia itzungi, maitasun gaña itzali, barneko ernemin eta kimak ebaki ta gogoaren bizia irato lezaken etsairik ez dago. Euskeraren etsairik aundiena, gaiztoena, gogorrena gere baldankeri, zabañkeri izugaria da. Gure gogoen giltza geronen eskuan dagoalako, euskeraren bizia ere euskaldunon eskuan dago. Euskaldunen artean, zorigaiztoz, beren izkuntza maite ez dutenak askotxo dira, ta oraindik siñiskaitzago dana, goñoto bizia diotenak ere, ez dira gutxi. Au dela-ta, euskera iletsi bea' ote-degu?—Euskera maite dutela dioten asko, ain baldan, ain nagi ta zabañ ezpa'lira : beren maitasun ori egintzaz ba'lera-kuste; berak-ez dakitenak baldin ba-dira-ikasi ta beren aurai ere irakatsiko ba'lie : beste enparau oyek euskeraren alde ezertxo egin ez a'ren ere, bere biziaz etsi bea'rik, geren ustea galdu bea'rik ez genuke.

* * *

Lapondafen (erusatafen) esakun batek dionez, afa-ya usteltzen burutik asi oi da ta eñiak ere bai. Euskerari bere galbiderik nagusia aundizki ta aberatsetatik etofi zayo, ta eginkizun naskagañi ontan gure eñiko *ikastunak* askotxo lagundu die. Euskeraren galtzeaz eñi ikaskabeak ere bere obena, bere eñua ba-du; baña gaizoak obendun danz ere ez daki. Ikasteko betarik izan ez duten nekazari ta langileak eñi bakoitzaren ayufi, mendu ta izakera bereziaz argirik ez dute : berezkin oyek zaitu naiz galdu aenbaten zaye : augatik, eñia, bere izakera ori galduz, eriotza-lezara buruz-

-aure ba'lijoa ere, ori galerazteko, beren kabuz ezertxo ez lukete egingo. ¡Ez ba! Ezagutzen ez duan gauzarik, iñork ez du maite, ta maite ez duan gauza zaitzeko lanik, iñork ez dagi. Ontan gure eñi ikaskabeak, Jauna gurutziltzatu zuten judatarak bezela, jakinezaz uts-egin du : beraz, eñiaren obena, ikastunena baño askotaz ere txikiago izan da : gaizoak, oben egin duanik ere ez daki.

Euskera zaitzeak duan gañantzia, eñi lauak ez, baña ikastunak bai, oyek ba-dakuste : geren arbasoai zenbat zor diegun; ayengandik arñu degun izakera berezia zein dan eta eñi iraunarazteak nolako gañantzi aundia duan, ikastunak ongi dakite. Ziñez, arbasoai gere izate guzia zor diegu. Ayek, ziran bezela euskos-eme ta euskaldun izan ezpa'lira, gu ere orain gera-na ez giñan izango. Beren seme geranez, zor diegun lotsa ta itzal oñek, euskera, ayen eta gure arteko txibista bezela dan izkuntzau, maitatzera garamazki, gure lankide izan zan Broussain jauna igitu ta eraman zuanez. Bein batean Laconbe jaunari idatzi zion au entzun ezazute :

«Gogoak eta eskolak emaiten dautaten zioaz bestalde, bertzebat ba dut eskuararen maitatzeko, hau da Eskualheñiko gauza guzientzat dudan maitatze beroa, iñintzinatik hasirik eta pilotaraino, ezen badirudit ene aspaldiko arbaso guzien mintzoak bat egiten dutela ene bihotzean, habarots handi batekin oiñu eginez eta eñanez : Eskualduna hiz, gu hire egile guziak Eskualdunak ginen, Eskualduntasuna maitatu behar duk!! Bai, segurki, ene arbaso maiteak, zien manuari jarai-kiren natzayo»—Ori zion Broussain jaunak : bere eñi aldeko apez batek onela dio : «Eskuaraz mintzo ziren gure arbasoak—Jendeki, ahaidego, gizaldi osoak—Eskuaraz mintzo gaiten hein ondokoak—Hañekin

bereziki, zuek burhasoak=Eskuara hain da eder, hain da maitagari — Non behar baitiogu laguntza ekharri-Bizi dadin maitea, orai eta gero—Berma gaiten hortarat Eskualdunak oro.»

* * *

Azken aldi ontan euskeraren kaltean egindako makurak anbat euskaldunek aitortu dituzte, ta ori eza-gutu ta aitortu duten gazte ikastunak ere, ez dira gutxi. Zorigaitzoz, oyek, beren ikasketak egiteko, urutira joan bearak dira; baña askotxok euskerarekiko maitasun-gara beren biotzetan daramate. Ikastun orien artean ba-dira oraindik euskeraren bizitza edo eriotzari dagozkion auzi oyetzaz, zabañ, uzkuñ, sora-yo ta ajolakabe dabilzanik; baña ikastun diran ezker-roz, beren begiak iriki ta Euskaleriari arietaz begira ba-dezayote, euskera ziero galtzeak lekañzkigun kalte aundiak ere oartu ta ezagutuko dituztela deritzat. Ikastunak dira-ta; egiaren egañiz dabilta-ta, ortarako bidean daude. Biotzeko griña makurak adimen-begiak lausotzen ezpa-dizkie beintzat, oyetako asko ere, aldi gutxi bañu, besteen gogaide, beste beren ikaskideak bezela, euskaltzale egingo dirala uste genezake.

Oñela izango ote-da?—Egiaren indaia aundia data, oñela izan bear lukela dirudi. Oñela ba'litz, gure arteko ikastun geyentsuak, gaurdaño euskeraren kaltean egindako makurak aitortu ta itzez eta egitez— itzez bakarik ez da aski-itzez eta egitez beren buruak euskaltzale erakutsiko lituzketen egun artan, eñi lau ikaskabeak ere euskera aintzat artuko luke: jakin gabez egin duan okera, aitortu ta euskaltzale egingo litzate.

Uste betez itxadon oi ditugun gauza askok ere

maiz uts-ematzen digute-ta, lenbiziko ura, ikastunen euskaltzaletzea, izango dan ala ez—ziur ez dakit-eta-ezin esan dezaket : baña ori beteko ba'litz, bigarren au—erriaren euskaltzaletzea-ere egin eta beteko litzake, aurak nagosiagoetan ikusten dutena bezelaxe, erri ikaskabeak ere ikastunengandik ikasi duana egin oi du-ta.

* * *

Goyan egon diranetatik etori zayo euskerari bere gaurko auleri ta gaitz au : ikastunak, beren zabarkerriz, kalte aundia egin diote; baña sendakaya ere gaitza etori zayon bide orratik, goitik bera, etori bea' zayola deritzat. Ortik ezpa'leto'rkio, euskerarentzat beste sendabiderik ez dakust.

Eri lauak andizki ta ikastunengandik ikasi duan bide okera, bere kabuz, bein ere ez du zuzendu : ayek lenbizi oker ori zuzendu ezik, eria bere bide okerari jarai'ki zayo, ta beste ezertan egin ez duana, euskelarazo ontan egingo duanik ez uste.

Goiko mala orietan dauden aundizki ta ikastunak-guziak ez baña geyentzuat bai-beren eria maite dutela dasate : beren enda ta beren jatoriz ilaraindu ta arotzen dirala diote; baña euskera gabe, *euskaldunik ezin diteke; Euskaleñirik, ain gutxi.*

Euskera dala-ta, darabilgun auzi au, nolanaiko auzia danik ez uste : galdu ala irabaziko degun ez dakit; baña auzi onen irabazte edo galtzeak, *garen ala ez erabakiko du.* Euskera zearo galduko litzaken egunean, geren izena ere galdugo genuke. Be'ar bada, euskera guziz galdu a'ren ere, gure ondorengoak beren buruak euskaldun eta beren eria Euskaleñi deituko lituzkete : izana galdu ezkeror, ordea gizen utsa

zertarako da? Beartsuari aberats, beldurtiari azari, ilunari argi, gauari egun deitza bezenbat litzake ori. Euskaldun ez lirake izango beintzat, eta euskaldun izan ezik, izen aizun ori zertarako erabili?

Euskaleria maite dutela dioten aundizki ta ikastun oriek, beren baitara itzuli ta ori ongi oldoztu, gogoz auznartu bea lukete : ori egin ezkeru, gure efiarentzat euskerak duan garrantzi aundia ere ezagutu ta aitortu bearean legozke-ta. Gure lankide gartsu ta euskalari bikain izan zan Eleizalde jaunak, ori argiro ikusten zuan, eta ain argiro ikusten zualako, eri edo gaiso zegoalarik ere, euskeraren alde lan-egiteari inoz ez zion utzi: azken asnasaraño euskera ta Euskaleria bere gogoan zerabilzkian beti gure lankide bizi ta bizkor onek. Euskera pizkoru, sendatu, apaindu ta zabaltzeko, izkilurik bearenak abek dira; idatzi ta irakuri, ikasi ta irakatsi, itz-egin, erabili, erdoitzen ez utzi. Olerkariak dion bezela : «Dezagun orok egin-bihotzez agintza—Elgarékin eskuaraz gaiten bethi mintza.»

Zinez, euskeraren alde lan-egiteko, oraingo au baño aldi egoki ta ederagorik izan da. Gauza aundirik egin gabe joan eta igazi ziran aldi eder ayek. Auferago egin bea ziran eta egin ez ziran lanak, orain aldi laburean egin bea; baña gure esakun zar batek dio. «Aldi labura, lastera ba-da, egun astia baño obe da»: beraz aldi laburean lan asko egin bearean gaudela-ta, gere kemen eta adorea ez ditugu galdu bea.

Euskeraren alde egingo ditugun lan orietan, gere biotz osoa, bai, ipini bea degu : gere izkuntza maitatu ta maitarazi; geronek erabili, besteai ere, al bestean, erabili arazi; gure asmo ta erabakia orixe izan bedi. Eri ta aul dago gaxoa; baña *gere bulaen as-*

nasaz, biotzen beroaz, odolaren suaz, maitasunaren gañaz, oraindik ere sendatu ta pizkoitu ditekete.

Esakun zârak dio : «Biotza ta zentzuna guduan dira beaŕago, izkiñuak baño». Ziñez, euskeraren alde lan egiteko; izkiñu gutxi dauzkagu gaur : antziña zabalik zeuden bide asko, orain ertsiak daude; baña biotz eta zentzunak ere uts-emango ote-digute? Euskaldunok, azkenean, gere zentzun ona ere galdu ote-degu? Biotz gabeko epel, sorayo, koldaren batzuek ote gera? Oŕenbesteraño, zabañtu, kikildu, endekatu geranik ez det uste...

Eusko-lkaskuntzak onelâ dei egiten digu: «Asmoz eta Jakitez». Euskaltzaindiak, osterâ: «Ekin eta jañai». Euskaldun oroentzat dei egokiak dira. Euskaleria ziñez maite dutenen oyu ozen eta dei zoliak dira. ¡Entzun ditzagun, geren gogoetan josi ditzagun, oleñkariak dion bezela egin dezagun : «Ohiu au aditzean, chuti gaiten denak.—Eta egin ditzagun ahal ditugunak. —Hauche dauku galdetzen gure Jainko Jaunak.—Eskualdunak egon giten bethi eskuaiddunak.»

Erizkizundi irukoitzari Bizkaiak erantzun diona

(*Yafaipena*)

II. ITZEN ERABIDEA

- 1) -az, -zaz -izaz . . . 6 efitan (Zarat, Galdak, Gizab, Meñak, Bedaro, Ispasi).
-az bakafa . . . 3 » (Mendat, Zaldib, Aspe m).
-izaz bakafa . . . 2 » (Aulest, Mendex).
-zaz bakafa . . . 1 » (Bermeo).

Bizkai osoan -gaitik aditzen da.

- 2) *Gaztetxo* 16 efitan (Zigoit, Gipuzk-ald.)
gaztetxu gañerako guzietan.

Oar.—Geienak gastetxu bet, gastetxu et; Elentxuen gaztetxu ut.

- 3) Bizkayan ez dago galdetzerik.

- 4) *Aundiesteko*.

- A) -tzar; ontzar (on utsa), anditzar (andi utsa), etxetzar (etxe andi andia).

-tzar, 33 efitan (an emen).

-zar, Afati aldean.

-tzar, Txoriefi aldean.

Efirik geienetan galduxe da -tzar ori. Oitzen denetan ere 7 efitan bildu dire iru itzek: ontzar, anditzar, etxezar. Gañera-koetan *anditzar* geienik.

- B) -Kote; onkote, andikote, zarkote, sendokote, mozkote, lodikote, gizakote.

Itzok guziek. . . . 18 efitan (an-emenka).

Batzuek 32 »

- Z) -Kote aundiesteko . . . 3 efitan (Zaldib, Aretxab, Gautz).
-tzar gaitzeseko . . . 3 » (» » » »)

- 5) *Zoli* zoldu orde . . . 4 efitan (Orozko, Buy, Lodi, Afankud).

6. *Gaurdanik* 3 efitan (Amorot, Dim, Mendex).
gaurganik 19 » (Bilbing, Afat, Txoriefi).
gaurgandik 3 » (Lodi, Bédi, Yufel).

<i>Lendañetik</i>	:	:	1	efitan	(Ondafu).
<i>Lendanik</i>	.	.	1	»	(Gizabur).
<i>lenganik</i>	.	.	20	»	(Bilb ing, Afati, Orozk).
<i>lengandik</i>	.	.	2	»	(Buy, Galdak).
<i>Noizganik</i>	.	.	1	»	(Buy) Geienak <i>nostik, nosik</i>).
<i>orainganik</i>	.	.	19	»	(Bilb ing, Afati, Orozk, Zig).
<i>oraindanik</i>	.	.	4	»	(Orozk - ol, Bedaro, Gizab, Galdak).
<i>oraingañik</i>	.	.	2	»	(Maurg, Muru).
<i>oinganik</i>	.	.	4	»	(Zean, Lemo, Lemoiz, Urdul).
<i>ointxegandik</i>	.	.	1	»	(Gefikaitz, ???)
<i>Betiganik</i>	.	.	1	»	(Bedia).
<i>Betidanik</i>	.	.	2	»	(Gizab, Mendex, ???)

Geienak *beti*, atzekirik gabe.

- 7) *Biardanik* . . . 3 efitan (Gizab, Bedaro, Galdak).
biarganik . . . 9 » (Naste).
biorganik . . . 2 » (Zean, Lemo).
etziganik . . . 9 » (Bilbatik, Afatira).
etzigandik . . . 3 » (Orozk-ol, Buy, Galdak).
gaurganik . . . 1 » (Afankud).
etzidanik . . . 2 » (Gizab, Bedaro, ???)

Oar.—*Oniño* esaten den efietan *ondiño* ere esaten da; -ganik esaten dene-tan ere bai -gandik. *N* ofen letrakumea ote da *d* ori? *L*-tik sortu da *ld* (aiz-koldo, bufuntza/*di* (Uitzin); bula'tik bulda. *N* ofetatik ez ote da sortu *nd*? Ba-tzuek mingaña aterata ebakitzen ditue *l* ta *n*, ta oriei entzun oi zaie letra biki ori. Indanobi = cueva; Indandobi (bidaug).

- 8) Bizkayan 0.

- 9) *¿Gaurarte, oraiñarte lenarte ala gaurdaño, oraindaño, etc.?*

Efirik geienetan -arte.

-artean	.	.	.	1	efitan	(Arteâ-Afati).
-artēn	.	.	.	2	»	(Berang, Buyu).
-artiēn	.	.	.	3	»	(Elenx, Etxag, Muru).
-artño	.	.	.	1	»	(Lodio).
-daño	.	.	.	1	»	(Oñai).
-diño	.	.	.	6	»	(Tokika).
-gaño	.	.	.	2	»	(Erib, Akost).
-año (gaurña)	.	.	.	1	»	(Mundak).
-giño	.	.	.	4	»	(Orozk, Zamud, Mirab, Afiet).

Geroz, -arte nagusi Bizkayan.

- 10 Erderazko «todavía».

- 1) Oraindiño . . . 2 efitan (Gopeg, Maurg).
2) Ondiño . . . 54 » (Tokika).

- 3) Oindiño. . . . 6 efitan (Tokika).
- 4) oraindo. . . . 6 » (Zig, Orozk, Lodi).
- 5) ondio 2 » (Aretxab, Befitu).
- 6) oiñdio 1 » (Oñati).
- 7) oindik 1 » (Mundak).
- 8) oindo 4 » (Estab, Buy, Mirab, Zean).
- 9) ondiñok 4 » (Bedar, Amorot, Zaldib, Lekeit).
- 10) ondio 4 » (Elget, Mondr, Gantz, Nabarn).
- 11) ondion 1 » (Aramay).
- 12) ondiok 3 » (Befiz, Ondañu, Ermu).
- 12 b ondioko 1 » (Lekeit, Gazteak).
- 13) ondidxo 1 » (Akost).
- 14) ondik 1 » (Ondañu).
- 15) oñik. . . . 1 » (Mundak).
- 16) oño 1 » (Axangiz).
- 17) oiniño 1 » (Añieta).
- 18) oniño 7 » (Poru, Pike, Prux, Berm, k-Zubi, Añieta, Morga).
- 19) oñiño 1 » (Gamiz).
- 20) ondikan 1 » (Aretxab, efian eta auzoetan).
- 21) ondiokan 2 » (Mondr, Aretxab).
- 22) oindokafen 2 » (Baki, Begoñ).
- 23) ondokafen 2 » (Mung, Marur).
- 24) ondikafen 3 » (Zamud, Sondik, Añankud).
- 25) ondiñokafen 8 » (Txorieñ ta Bilbako itsasald).
- 26) oñakafen 1 » (Gatika).
- 27) oiñekafen 1 » (Derio).
- 28) onduo 1 » (Zean, umeak).

11. Bizkayan 0.

12. -rean; poparean (Berm, Lekeit).
popadian (Mundak).

13. Tar *n* ta / ren ufena.

Madril-Irun etaz galdegin nien agizkoenak zirelako. Orietan ere ez daude guziek tinko; batzuek bietara yotzen dute, *tar* naiz *dar*. Alare Bizkayan maizenik *n* ta / ufena -*tar* oitzen da.

Madridar 2 (Mirab, Arantz-Añati).

Irundar 4 (Orozk, Amorot, Ondañ, Mendex).

14. *Do* duten itz batzuk.

Mardo. . . 4 efitan (k-zubi, Elget, Zaldib, Buja).

Lerdo. . . 3 » (Zaldib, Lemon, Buy).

Bizardo . . 1 » (Legut).

Ugerdo . . 1 » (Laukar).

15. Ufengo *egunean* . . . 14 efitan (Txorief, Afat).
 » *eguneen* . . . 2 » (Durang, Lemoiz).
 » *egunen* . . . 8 » (Bilboko itsasald).
 » *egunian* . . . 17 » (Naste).
 » *egunien* . . . 5 » (Geienak).
 » *eguniin* . . . 5 » (Befiif, Nabarn, lbařang,
 Gauteg, Elentx).

16. *Maitik, maira*, etc., ala *maietik maiera*?

Bizkaian geienak maitik, maiřik, mairik; maira, maire; mai-
 koa, maikue, etc.; maien, mayen, maidxen.

- A) *Maietik* . . . 2 efitan (Laukiz, Lemoiz).
Maierik . . . 4 » (Urdul, Leyo, Bařik, Erand).
Maiarik . . . 1 » (Berang).
mairetik . . . 1 » (Muru).
maidxetik . . . 4 » (Estab).
Maiera . . . 7 » (Urdul, Erand, Getx, Marur, Lau-
 kiz, Bařik, Leyo).
maiera . . . 1 » (Berang).
Maieko . . . 5 » (Leyo, Lauki, Urdul, Getx, Lemoi).
maidxeko . . . 1 » (Gopeg).
Maireko . . . 2 » (Erand, Nabarn).
 Maiean, etc., . . . 0 »

Bizkaya, Bizkaiko, Bizkaira, Bizkaitik. *Ayatik* alare ez dute
 Gipuzkoako Aikoa esaten ez Zumaikoa, ez Aira; Ayakoa, Aya-
 ra, Ayan Zumaiakoa, Zumaian, ordea. Ez Bizkayakoa, Bizka-
 yara; bai Bizkayan eta ez Bizkain.

B) *Łjaitik, jaian* ala *jaietik, jaiean*?

- Jai-, yai-, dxai-, yei-tik, řik, rik, -ra, re, -ko, -en.
yaietik . . . 3 efitan (Dim, Biřaro, Lemoiz).
jaierik . . . 2 » (Erand, Bařik).
yaierik . . . 1 » (Getx).

Z) *ŁAizko tostadák, ala aiezko tostadak*?

- Aiezko* . . . 7 efitan (An emenka).
ayezko . . . 10 » (Bilbo alde, Ařati).
aidxazko . . . 1 » (Nabarn).
aidxezko . . . 5 » (An emenka).
adxezko . . . 1 » (Beřifun zafak).
aijesko . . . 1 » (Mundak) (1).

(1) Lankideak onela ipiři du *j*-rekin; bařo *dx* izan bear du, Erizkizundi
 onelan bear beařekoa da *j* ori eřpařiko jota adirazteko.

17. *Gautik, gauan, gauko, gaura, gaurako, gaurarte.*

Itz ok ez dira arauz esaten, esaten diren efi banakaetan ere.
Batzutan *gautik* bakafa; beste batzuetan *gauko*, t. a.

<i>Gautik</i>	. . .	9	efitan (Tokika).
<i>gaurik</i>	. . .	5	» (Gatik, Luyu, Mung, Gorl, Afanku).
<i>gauerik</i>	. . .	14	» (Txoriefin geienak).
<i>gauko</i>	. . .	6	» (Tokika).
<i>gaure</i>	. . .	5	» (Afankud, Poru, Gorl, Befiñ, Maru).
<i>gauan</i>	. . .	1	» (Otxand).
<i>gauen</i>	. . .	10	» (Bilb ing).
<i>gaufetik</i>	. . .	6	» (Txorief, Zig).
<i>gaeko</i>	. . .	12	» (Bilb ing).
<i>gaureko</i>	. . .	1	» (Afankud).
<i>gauera</i>	. . .	12	» (Txoriefi aldea).
<i>gauean</i>	. . .	3	» (Zamud, Sondi, Bafik).
<i>gaurako</i>	. . .	11	» (Bilb ing).
<i>gauerarte</i>	. . .	11	» (Lengotsuetan).
<i>gauerarten</i>	. . .	1	» (Berang).
<i>gaubetik</i> eta itz guziek arauz	. . .	3	efitan (Zean, Orozk-zub, Yufe).

Araugabe 11 efitan. Batzutan geubetik, etc.

Besle efi guzietan (geien geienetan) *gabetik*, etc., *u* gabe.

B) ¿Toki *lauen*, ala *lauean*?

<i>Lauean</i>		1	efitan (Oñati).
<i>lauan</i>		10	» (Gip ald, Markin-ald).
<i>lauen</i>		17	» (Naste).
<i>leuan</i>		1	» (Aulesti).
<i>leuen</i>		2	» (Nafar, Arbaz).

18. *Amarena, senařarena*. . . 0 efitan (1).

Amana, senařana . . . 39 »

amena, senařena . . . 64 »

19. *Amarentzat, senařarentzat*. . . 0 efitan.

amentzat, senařentzat . . . 36 » (Naste).

amantzat, senařantzat . . . 23 » (Naste).

amentzako, senařentzako . . . 14 » (Gernikald. gei).

amantzako, senařantzako . . . 17 » (Txorief geien).

amandako, senařandako . . . 3 » (Mařab, Maurg, Ermu).

amendako, senařendako . . . 10 » (Elořio-ald, Gip-ald, Zig).

(1) Senar ordez *gixona* geienak.

20. *Irungo, -dik.* . . 49 efitan (Naste).
Irunko, -tik. . . 1 » (Galdak).
Irunko, -etik. . 27 » (Txorief, Gernikald geien).

Oar.—Efi batzutan Irungo ta Irunko, Irundik eta Irunetik: bietara.

- Emengo.* . . 32 efitan (Naste).
emendik. . 19 » (Lengotsuetan. Baño oar: *emengo*,
 esaten duten askok *emeti*; ez
emendi).
emenkua. . 1 » (Nafafate).
emeko. . . 52 »
emetik. . . 58 »
ametik. . . 2 » (Ea, Elentx, Geroztik entzun dut
 maizago ere).
oninik. . . 1 » (Leyo).

Oar.—*Onk ona emetik onā* ordez Asuan eta beste zenbait efitan entzun ditek.

21. *Madrilgo.* . . 35 efitan (Orietatik zazpiz besteak Ma-
 drildik; zazpiek Madrilitik).
Madrildik. . 34 »
Madrilko. . 3 » (Durang, Mark-Etx, Meñak).
Madrilitik. . 2 » (Meñak, Biñar).
Madrileko. . 9 » (Tokika).
Madriletik. . 9 » »
Madrileko. . 20 »
Madriletik. . 16 »
Madrildik. . 2 » (Aspe-bus, Nabarn).

Oar.—Arauzkoena Madrilgo, Madrildik.

22. *Eibargo.* . . 4 efitan (Muru, Igufe, Bedi, Akost).
Eibardik. . . 3 » »
Eibarko. . . 55 »
Eibartik. . . 50 »
Eibañeko. . . 22 »
Eibañetik. . . 23 »

23. *Mirabaleskoa, -tik.* Efi onen inguruetan onela esaten da maizenik. Alare nasten ditue. Erizkizundian dauden itzetatik ezagunenak galdegin nizkien.

- Lurdesgo.* . . 11 efitan
Lurdesdik. . . 8 »
Lurdeseko. . . 2 » (Luyu, Plenz).
Lurdesetik. . . 4 » (Luyu, Plenz, Morg, Dim).
Lurdeserik. . . 2 » (Leyo, Urdul).
Lurdeskoa. . . efitik geienetan.
Lurdestik. . . » »

24. A) *Mendi batean* . . . 0 efitan.
Mendi baten . . . geien geienak.
Mendi beten . . . 20 efitan (Bilb ing Txorief).
Mendi batien . . . 1 » (Ulbidea).

Oar.—Mendi beten esan afen, baso baten. / ofek dakar e.

- B) Egun batez . . . 0 efitan.
 egun batean . . . 0 »
 egun baten . . . 66 »
 egun beten . . . 36 »

25. *Méndirantz*a . . . 41 efitan.
mendirantz . . . 11 »
mendirantxa . . . 4 » (Luy, Berang, Getx, Orozk).
mendirentz . . . 11 » (Gernikald geien).
mendirintz . . . 1 » (Fika).
mendiruntz . . . 2 » (Aules, Mendaf).
mendirutz . . . 29 » (Markinald, Durang - Elof-
 alde, Gipuzk-alde).

26. *Nerekin* . . . 1 efitan (Elget).
neurekin . . . 2 » (Ermu, Mañab).
nigaz . . . 22 » (batzuetan *nigaz* ta *neugaz*).
niaz . . . 1 »
nigaz . . . 7 » (Aramay).
neugaz . . . 31 »
neugez . . . 42 »

Oar.—Oñatin *nirekin*, *neekin*, *nigaz*, *neuz*.

27. *Gizonari* (a los hombres) 62 efitan (an emenka).
gizonairi » 8 » (Akost, Nafar, Le-
 gut, Orozk, Oñat,
 Lodi, Afankud,
 Begoñ).
gizoneri » 1 » (Ermu).
gizonai » 30 » (Tokika).
gizonei » 4 » (Mark, Mark-etx,
 Goñ, Mañab).

28. *Galtzer* . . . 0 efitan.
 galdu agin . . . 1 » (Zean).
 galdu ain . . . 1 » »
 il agiñe . . . 1 » (Nafar).
 galdu-ordian 1 » (Mendex). Galordean. Joanategi
 (S. Benoitén bizitza 15-14;
 80-6).

Beste efi guzietan «*galtzeko arisguen, ariskuen*», etc.

29. Datoñen ñlerako Efi guzietantsü.

- » ñlerako 7 efitan (Afankud, Gizab, Ñod, Arantz-
Añat, Buy, Lafabetz).
» ñleako 1 » (Aramay).
» ñliako 1 » (Ubid).
» ñlarako 1 » (Irurz).
» ñlako 1 » (Zaldib).

30. A) *Eztulka, eztulga, ala aztulke?*

- Eztulka*. . . 20 efitan (Durangald, Gipuzkalde, geien).
eztulke. . . 66 »
aztulke. . . 14 » (Txorieñ, ta Bilbo ing).
eztulga. . . 1 » (Amoroto).
eztulge. . . 2 » (Goñib, Nabarn).

B) *Isilka-misilka ala iailga misilga?*

- Isilka*. . . 15 efitan (Gip ald ta Markin ald geien).
Isilke. . . 63 »
Isilge. . . 1 » (Goñib).

31. -izaga, -izaka, -izake, -izeke.

- A) *Isiltzaka*. . . 5 efitan (Ernu, Aretxab, Elget, Eloñ, Oñat).
Isiltzeka. . . 1 » (Gantzâ).
Isiltzeke. . . 1 » (Galdak).
B) *Aspertzaka*. . . 4 efitan (Markin, Eloñ, Oñat, Aretxab,
Elget).
aspertzeke. . . 1 » (Galdak).
Z) *Oartzaga*. . . 1 efitan (Mendex).
sentitzaga. . . 1 » (Amoroto).
D) *Betetzaka*. . . 3 efitan (Oñat, Aretx, Elget).
betetzeka. . . 2 » (Eloñ, Elget, Oñat).
betetzeke. . . 2 » (Aramay, Galdak).
betetzaga. . . 2 » (Ispast, Mendex) (1).

31. L + ki

- A) *Oialki*. . . 13 efitan (Gip Eloñ-Dur-Markinald).
Oialgi. . . 1 » (Gizabur) (Estalgi zean).

(1) Asmatzarik, gomutatzarik (zean).

B) *Txalki*. . 11 efitan (Lengotsuetan).

Oar.—Geien geieuk *txalan okelie* esaten dute, ta *txarrien okelie* t. a.

33. *N + ki*

A) *Ařainki*. . 18 efitan (An emenka).

B) *Bigunki* . 8 » »

34. A) *Non*. . 63 efitan (Txorieř, Ařat, Bilb ing).

Nun. . 50 »

B) *Nondik*. 52 efitan (Lengotsuetan).

Nundik. 52 »

Norik . 2 » (Leyo, Bafik) ģnorik nora?

35. *Noiz*. . 3 efitan (Ořat, lspast, Gizab).

nois. . 4 » (Akost, Erib, Ea, Ondafn).

noix. . 13 » (Naste).

nox. . 6 » (Aretxab, Gantz, Pedern, Nabarn,
Morg, Prux).

nos. . 70 »

noz. . 9 » (An emen).

36. *Zelan, selan* efi guzietan.

nola. . . 2 efitan (Ořat, Mendex; baita *zelan, zela* ere).

nolan . . 1 » (Gizab) ???

zela. . . 3 » (Gantzâ, Aretxab, Ořat).

37. *Nolako*. . 3 efitan (Gizab, Ořat, Mendex; bai *zelako* ere).

zelako . . 56 »

zelango . 49 » (Bilb ing, Txorieř, Ařatin, geien).

38. *Zenbat*. . 33 efitan (Gipuzkald, Durangalden geien),

zemat . . 17 » (Tokika).

zemet . . 1 » (Laukizen zafak).

zenbet . . 21 » (Tokika).

zeinbat . 11 » (Tokika).

zeinbet . 23 » (Bilb ing, Txorieř, Ařat, geien).

zenbait . 1 » (Ořat).

zenbest . 1 » (Urdul).

39. *Nor* . . Efi guzietan.

Nortzuk . Zortzi ez beste efi guzietan. Galdu duten efiak: (Estib, Maurg, Erib, Akost, Etxag, Abadi, Bıl, Nafafat).

nok . . Efi guzietan.

nork , . Elofion.

40. *Zer*. . . . Efi guzietan (bai ze ere geienetan).
ze (bakaña) . . 3 efitan (Elget, Aspe-Marz, Berm).
zertzuk . . . Efirik geientsunetan. Ez duten eriak
 oek dire: Iguñe, Mañab, Yuf, Etxag,
 Estab, Maurg, Akost, Nafaf, Bilar,
 Gopegi, Mañari).

zertzuk gauza. . . 2 efitan (Ermu, Garai).
zertzuk gauze. . . 4 » (Marki, Ibañ, Aspe - bus,
 Gauteg).
zertzuk gauzek . . 1 » (Pedernales).
ze gauze 2 » (Oroz-kubi, Mañari).

41. A) *Zein*. . . . Bat ez beste efi guzietan. (Legut. ez).
zeintzuk . . . Iru ez beste efi guzietan (Etxag, Na-
 faf, Yuf, ez). Nafafaten *señe* ta
señek).

- B) *Zeintzuk gizon il dire*. . . . 58 efitan.
nortzuk gizon il dire 21 » (Txorieñ geienik,
zeintzuk il dire. 3 » (Eloñ, Beñu, Di).
zeintzuk gizonak il dire . . . 2 » (Bedi, Marur).
zein gizon il dire 2 » (Getx, Mondr).
zein gizonak il dire 1 » (Nafafate).
ze gizon il dire. 1 » (Legut).
gizonetatik zeintzuk il dire. 1 » (Oñati).
nortzuk il dire 2 » (Leyo, Maurg).

42. *Neu* = yo mismo. . . . (geienak) (1).
Eu = tú mismo » (2).
bera = él mismo » (3).
zeu = usted mismo. . . . »

Geu = nosotros mismos (geienak).

Geu bakañik (zeuek bakañik, eurek bakañik), len *bakañik* eran-
 izun duten efitan.

Geurok. . . 5 efitan (Maurg, Estab, Etxag, Erib, Muru).

-
- (1) *Neu bakañik* Durang, Eloñ, Mañab, Ondafu, Laukiz, Urdul, Aspe-
Eu bakañik Bus, Pedern, Nabarn, Ibañur.
Bera bakañik *Neu berau* Aspe-martsân.
 (2) *Eu orde* batzuk *bedori* erantzun dute.
 (3) *Berbera* 3 efitan (Aul, Abadi. Gantz). *A bera*, Aspe-martsân, *Nau, au,*
gau, zau Buyan.

<i>Zeuek.</i>	64	efitan	<i>Suek</i> (Ubid), <i>zeuk</i> (Elentx).
<i>zeuok.</i>	7	»	(Marur, Erib, Gatik, Dim, Bafik, Lafabez, Bilaro).
<i>seurok</i>	14	»	(Txorier, Zig).
<i>surok.</i>	1	»	(Orozko-zub).
<i>suok</i>	2	»	(Arteã, Laukar).
<i>zebek.</i>	1	»	(Elget).
<i>zeueik</i>	4	»	(Aretxab, Mondr, Legut, Begoñ).
<i>zuik</i>	1	»	(Buya).
<i>Eurek</i>	62	»	
<i>eurak.</i>	26	»	(Gip-ald, Elofio-ald, Markin-ald geien).
<i>erak</i>	1	»	(Elget).
<i>eurok.</i>	3	»	(Zean, Nafaf, Etxag).
<i>arek</i>	2	»	(Mañar-gazteak, Estab).
Edan <i>dabe.</i>	44	efitan	(Durangalde, Markinald, geien).
» <i>daue.</i>	8	»	(Gipuzk-ald).
» <i>daude</i>	7	»	(Tokika).
» <i>daure</i>	5	»	(Dim, Yufe, Ubid, Otxand, Buy).
» <i>deude</i>	29	»	(Txorief, Bilb-ing geien).
» <i>deure</i>	2	»	(Bilar, Bedi).
» <i>daudie</i>	2	»	(Orozko-tofez, Lodi).
» <i>deudie</i>	1	»	(Bakio).
» <i>deudii</i>	1	»	(Marur).
» <i>due</i>	6	»	(Zigoitin guziek).
Edan <i>dau</i>	36	»	(Markinald, Durangald, Gipuzkoald).
» <i>deu</i>	48	»	(Txorief, Gernikald geien).
» <i>du</i>	7	»	(Zigoit).
Edan <i>dabena</i>	50	»	
» <i>debena</i>	2	»	(Gopeg, Maurg).
» <i>dauena</i>	16	»	(Tokika).
» <i>deuena</i>	24	»	»
» <i>dauana</i>	1	»	(Mundak).
» <i>dauna</i>	1	»	(Aspe-mar).
» <i>deuna</i>	7	»	(Txorief).
» <i>duena</i>	3	»	(Estab, Legut, Aramay).
» <i>duuna</i>	1	»	(Laukar).
Edan <i>dabela</i>	48	»	
» <i>debela</i>	4	»	(Etxag, Gopeg, Muru, Maurg).
» <i>dauela</i>	12	»	(Tokika).
» <i>deuela</i>	26	»	(Txorief, ta Bilb-ing geien).
» <i>duela</i>	5	»	(Zig, Gip-ald).
» <i>deula</i>	17	»	(Txorief geien).
» <i>dauala</i>	1	»	(Mundak).
» <i>daula</i>	1	»	(Arantz-Afati).

44. *Se lo hice.*

Egin <i>nauntzen</i>	1	efitan (Afankud).
» <i>neutzen</i>	2	» (Urdul, Bañik).
» <i>neutson</i>	6	» (Tokika).
» <i>neutsun</i>	1	» (Gefik).
» <i>notzan, notsan</i> . . .	17	»
» <i>notzen</i>	9	»
» <i>nontzen</i>	2	» (Zamud, Ubid).
» <i>nuntzen</i>	5	» (Bañar, Legut, Nafar, Derio, Maurg).
» <i>nutzan</i>	1	» (Durang).
» <i>nutzen</i>	6	»
» <i>notzon</i>	3	» (Ibañang, Gant, Elentx).
» <i>notzun</i>	1	» (Bañiz).
» <i>neutsen, neutzen</i> .	17	»
» <i>neutsan</i>	11	»
» <i>neuntzun</i>	2	» (Arantz-Afat, ??).
» <i>neuntzen</i>	21	» (Txorief, Bilbo ingu, Afat, Zig).
» <i>neuntxen</i>	1	» (Erib).
» <i>neutzan</i>	1	» (Nabarn).
» <i>nion</i>	1	» (Ispast).

45. *Il nagizu*

» <i>naizu, naisu</i> . . .	40	(Naste).
» <i>naissu</i>	1	(Arteã).
» <i>naixu</i>	38	(Naste).
» <i>neizu, -neisu</i> . . .	3	(Buy, Laukar, Zean).
» <i>neixu</i>	1	(Lemon).
» <i>nosu</i>	1	(Laukiz).
» <i>eistesu</i>	1	(Afankud).

46. *Daukat* 12 efitan (Markinald, Durangald, Gipuzkoalde).

<i>dakat</i>	1	» (Ibañur).
<i>dauket</i>	28	» (Naste).
<i>daukot</i>	5	» (Ea, Aretxab, Gaut, Lafab, Ispa).
<i>dakot</i>	1	» (Mundak).
<i>deuket</i>	17	»
<i>deket</i>	7	» (Baki, Zamud, Ibañur, Muxik, Prux, Morg, Goroz).
<i>deukot</i>	4	» (Meñ, Axang, Zarat, Poru).
<i>dekot</i>	24	» (Txorief, Bilboko ta Gernikako iñasaldean).

47. <i>Badaki</i> . . .	37	efitan (Naste).
<i>baaki</i> . . .	25	» »
<i>baki</i> . . .	36	» »
<i>baidaki</i> . . .	0	»

Ya lo sabfa yo:

<i>Banakixan</i> . . .	1	efitan (Mondrg).
<i>banakidxen</i> . . .	2	» (Ibařang, Ubid).
<i>banakien</i> . . .	2	» (K-zubi, Aramay).
<i>banekian</i> . . .	4	» (Aretxab, Elget, Mendex, Lafab).
<i>banekixan</i> . . .	1	» (Oñat).
<i>banekijan</i> . . .	1	» (Mundak).
<i>banekidxan</i> . . .	5	» (Estab, Ermu, Gara, Durang, Lek).
<i>banekiyeu</i> . . .	5	» (Marts, Aspe-Marts, Afazol, Mendat, Befifu).
<i>banekien</i> . . .	19	» (Naste).
<i>banekin</i> . . .	8	» (Txorieř).
<i>banenkien</i> . . .	8	» (Afat geienak).
<i>banekidxen</i> . . .	6	» (Zig).
<i>banenkin</i> . . .	1	» (Leyo).
<i>banekidxen</i> . . .	33	» (Naste).
<i>badakien</i> . . .	1	» (Buy).
<i>Balaki</i> . . .	1	» (Dima; baita <i>baleki</i> ere).
<i>baleki</i> . . .		Beste efi guzietan.

Ya me lleuan.

<i>Banarue</i> . . .	46	efitan (Naste).
<i>banadue</i> . . .	1	» (Durang).
<i>banaroie</i> . . .	28	» (1).
<i>banaroa</i> . . .	1	» (Begon).
<i>banaroe</i> . . .	7	» (Zean, Axang, Zarat, Lodi, Poru, Goroz, Getx).
<i>banarodea</i> . . .	1	» (Mung).
<i>banarode</i> . . .	4	» (Berang, Erand, Urdul, Plenz).
<i>banadore</i> . . .	1	» (Lemoiz).
<i>banarobe</i> . . .	1	» (Orozko).
<i>banaroi</i> . . .	1	» (Otxand).
<i>banaruu</i> . . .	1	» (Elentx).
<i>banaroadie</i> . . .	1	» (Lemoa).
<i>banaodie</i> . . .	1	» (Akosi).
<i>banaudee</i> . . .	1	» (Laukiz).
<i>banaudie</i> . . .	1	» (Erib).

(1) *Naroie* ta *narue* efi askotan bizilagun dire.

banareude . . . 1 efitan (Leyo).
banaurek . . . 1 » (Nafaf).
banaraidxie . . . 1 » (Nafaf).
banarea . . . 1 » (Bafik).
banaree . . . 3 » (Gorliz, Marur, Gatik).

48. *Eztaki* . . . Efi guzietan.

Ezpalaki . . . 1 efitan (Dim).
ezpaleki . . . Beste efi guzietan.

Ezgara . . . 5 efitan (Gautz, Gizab?, Amorot?, Lek?,
 Ermu).

ezgaa . . . 1 » (Markina).
ezkaa . . . 9 » (Elofio alde geien).
ezka . . . 2 » (Aspe-Mar, Zaldib).
ezgare . . . 1 » (Mondr).
ezkare . . . 1 » (Legut).
ezkara . . . Gañerako efi guzietan.

Ezleuke jaugo . . . 2 efitan (Mark, Gizab).

eleke » . . . 8 » (Gernikald).

eleko » . . . 1 » (Luyu).

elei yan . . . 1 » (Sond).

alauke yango . . . 1 » (Nafafat).

eleuke » Gañerako efi guzietan.

Eznago, eznao . . . 5 efitan (Mark, Mark-Etxe, Gizab, El-
 get, Oñat),

Gañerako efi guzietan *enago, enao, enau*.

Ezzan il . . . 40 efitan (Txorief, ta Gernikald maizenik).

ezean » . . . 7 » (Tokika).

etxan » . . . 1 » (Erib).

etzan » . . . Gañerako efi guzietan.

Etxakik . . . Lau ez beste efitan.

ezdakik . . . 2 efitan (Gizab, Lafab).

ezlakik . . . 1 » (Menda).

eñakik . . . 1 » (Bedaro).

Ī ezkaitezán, -kaitien, etc. (geienak) *k'rekin*.

» ezgaitezán, gaitien, etc. 25 efitan *g'rekin*.

» zegaitezen 3 efitan (Berango, Laukariz, Yufeta).

49. Ikus erizkizundiaren leen-zatian, núm. 44.

Edan *nayuan neban* orde, Mendexan.

50. <i>Dirala</i> . . .	9	efitan (Tokika).
<i>direala</i> . . .	8	»
<i>diriala</i> . . .	9	»
<i>dirila</i> . . .	2	» (Arbaz, Estab).
<i>diriila</i> . . .	1	» (Ibařang).
<i>diila</i> . . .	2	» (Sondik, Muxik).
<i>diala</i> . . .	2	» (Mundak, Oñat).
<i>direla</i> . . .	35	» (Txorieř, Zig, Bilb-itsasald, gei).
<i>diriela</i> . . .	8	» (Tokika).
<i>diela</i> . . .	28	»
<i>diile</i> . . .	1	» (Ondařu).
<i>derela</i> . . .	1	» (Laukiz).
<i>diresała</i> . . .	1	» (Oroz-k-Zubiaur).
<i>Ziranean</i> . . .	9	efitan (Naste).
<i>zireanean</i> . . .	10	»
<i>zirianean</i> . . .	2	» (Dim, Zean).
<i>zirianian</i> . . .	3	» (Lek, Amorot, Aul).
<i>zirianien</i> . . .	1	» (Ařank).
<i>ziranian</i> . . .	2	» (Aretxab, Ermu).
<i>zianeān</i> . . .	1	» (Arteā).
<i>zianian</i> . . .	2	» (Mundak, Oñat).
<i>ziranien</i> . . .	1	» (Ondařu).
<i>zireneen</i> . . .	1	» (Nafařat).
<i>zirenen</i> . . .	7	» (Txorieř, Bilboko itsasald).
<i>zieneān</i> . . .	1	» (Luyu).
<i>zienen</i> . . .	31	» (An emenka).
<i>zirenien</i> . . .	11	» (Zig geien).
<i>zirienien</i> . . .	4	» (Gop, Otxand, Muruet, Mirab).
<i>ziriniēn</i> . . .	1	» (Ařazu).
<i>ziinien</i> . . .	4	» (Morg, Gatik, Pedern, Elentx).
<i>ziiniin</i> . . .	2	» (Aspe, Bust, Befi).
<i>ziriniin</i> . . .	2	» (Ibařang, Nabarn).
<i>zereneān</i> . . .	1	» (Leyo).
<i>zerenen</i> . . .	1	» (Laukiz).
<i>zireneān</i> . . .	4	» (Plēnz, Bařik, Laukar, Mung).
<i>zienian</i> . . .	3	» (Deri, Eloř, Aretxab).
<i>ziinian</i> . . .	2	» (Sondik, Arbaz).
<i>Garala</i> . . .	20	» (Bilboko itsasald ta Gernikald geien).
<i>gaala</i> . . .	1	» (Elget).
<i>gareala</i> . . .	14	» (Txorieř, Bilb ing Ařat).
<i>garela</i> . . .	9	» (Nasie).
<i>gaela</i> . . .	1	» (Asp-Mar).

<i>gariela</i>	. . .	36	efitan.	
<i>gaiela</i>	. . .	11	»	(Durangald ta Elofiold).
<i>gariala</i>	. . .	5	»	(Amorot, Mendex, Beriñ, Buy, Lek).
<i>gariila</i>	. . .	4	»	(Golñib, Arbaz, Ibañang, Elent).
<i>gariile</i>	. . .	1	»	(Ondafu).

51. *Ekarten badautso.*

<i>Badautso, badautzo</i>	. . .	7	efitan	(An emen).
<i>badeutso, badeutzo</i>	. . .	19	»	»
<i>badeutzu</i>		1	»	(Beriñu).
<i>badeutxo</i>		1	»	(Gopeg).
<i>badotzo</i>		13	»	(Bilboko itsasald).
<i>badotzu</i>		1	»	(Markin).
<i>badotza</i>		2	»	(Elget, Ermu).
<i>badotsao</i>		1	»	(Eloñ).
<i>badetzo</i>		1	»	(Nabarn).
<i>badutso</i>		1	»	(Maurge).
<i>bautse</i>		2	»	(Ondafu).
<i>bautso</i>		13	»	(An emen).
<i>batzo</i>		1	»	(Foru).
<i>beutse</i>		1	»	(Mark-Etx).
<i>beutzo, -tso</i>		4	»	(Arbaz, Mañ, Ibar, Amorot).
<i>beutsu</i>		1	»	(Golñib).
<i>botzo</i>		14	»	(An emen).
<i>butzo</i>		10	»	»
<i>baleutso</i>		1	»	(Aspe-Mar).
<i>balutso</i>		1	»	(Nafafat).
<i>badaio</i>		1	»	(Buy).
<i>badeidxo</i>		1	»	(Begoñ).
<i>baxao</i>		1	»	(Oñat) baita badeutso ere.

52. *Gaur alkar ikusiko dogu.*

		64	efitan	(Baraste).
<i>gaur ikusiko gara</i>	. . .	34	»	»
<i>gaur ikusiko</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \text{gara} \\ \text{dogu} \end{array} \right.$	(bietara)	8	efitan (An emen).
<i>alkar ikusiko gara</i>	. . .	1	efitan	(Iguñ).

53. *Egin dut.* . . . 6 efitan (Zigoit).

» *dot.* . . . gañerakoetan.

<i>Egin dodala</i>	. . .	34	efitan	(Tokika).
» <i>doala</i>	. . .	27	»	»
» <i>dotala</i>	. . .	10	»	(Gernikald geien).
» <i>dotela</i>	. . .	7	»	(An emen).

- Egin dudala* . . . 1 efitan (Markin-Etxeb).
 » *duala* . . . 10 »
 » *dudela* . . . 7* » (Zig).
54. *Edan izan baneu* 21 efitan (An emenka).
edan baneu, banau, banabau, banendu, etc., etc., ga-
 ñerakoetan.
55. *Emon* . . . Efirik geienetan.
omon . . . 3 efitan (Berm, Elentx, Ibañang).

Emoten . . . Efirik geienetan.
omoten . . . 7 efitan (Lengo 3 etan; Gefik, Mendat,
 Aul, Mundak).

emoiten . . . 2 » (Oroz, Afank).
emoite . . . 6 » (Zigoit).
emote . . . 2 » (Akost, Nafar).
emun . . . 2 » (Oñat, Mondr).
emuten . . . 3 » » » Aretxab).
56. *Ilzale* . . . 2 efitan (Gizab, Lañab).
iltzale . . . 12 » (Tokika).
iltzale . . . 21 »
iltzeile . . . 1 » (Aspe-mar).
ilñale . . . 3 » (Apala, Mañab, Garai).
ilñale . . . 5 » (An emen).
ilñeile . . . 1 » (Martsa).
57. *Ilñen* . . . Efirik geienetan.
ilñen . . . 29 efitan (Txorief, Bilb, ing, Afat, geien).
ilñe . . . 4 » (Zig eta Nafafaten).
ilñxen . . . 3 » (Berm, Baki, Elentx).
il eiten . . . 2 » (Oroz, Afankud).
Eskini . . . 13 » (Tokika).
eskiñi . . . 32 » (Durangald, Elofisald, Gipuz-
 koald).

iskini . . . 2 » (Estab, Maurg).
iskindu . . . 1 » (Zean).
Eskintzen . . . 6 » (Zig ta ing).
eskintzen . . . 20 » (Durangald, geien).
eskiñen . . . 4 » (Aramay, Mondr, Aretx, Meñak)
eskinte . . . 1 » (Etxag).
iskintzen . . . 1 » (Estab).
iskintzen . . . 1 » (Izurz).
58. *Il da dagoan bat* . . . 5 efitan (Galdak, Mendat, Dim,
 Meñ, Orozk).
 » *dagon* » . . . 13 » (Tokika).

» <i>daoan</i> bat . . .	6	efitan (Zig, Arteâ, Lem).
» <i>daoen</i> » . . .	1	» (Zean).
» <i>daon</i> » . . .	35	» (Txorief, Gernikald, g).
» <i>dauan</i> » . . .	4	» (Gopg, Maurg, Oñat, Ermu, Lekeitio).
» <i>daguan</i> » . . .	1	» (Mendex).
» <i>daguen</i> » . . .	4	» (Otxand, Izurz, Befit, Nafafaten).
» <i>dauen</i> » . . .	21	»
» <i>daun</i> » . . .	5	» (Ea, Golib, Yufet, Gaut, Akost, Iguf).
<i>Dagola</i>	12	» (Tokika).
<i>dagoala</i>	5	» (Lodi, Galdak, Orozk, Dim, Meñak).
<i>daoala</i>	5	» (Goroz, Fik, Miraballes, Iguf, Arteâ).
<i>dauala</i>	4	» (Ermu, Oñat, Gopeg, Maurg, Lekeitio).
<i>daoela</i>	2	» (Begoñ, Nabarn).
<i>daguela</i>	1	» (Otxand).
<i>dauela</i>	20	» (Tokika).
<i>daola</i>	25	» (Txorief, Bilb-iñas, g).
<i>daula</i>	2	» (Akost, Aulest).
<i>Edaten dot</i>	50	» (Naste).
<i>eraten dot</i>	12	» »
<i>edateut</i>	7	» (Zig).
<i>edateot</i>	3	» (Mendat, Baki, Afank).
<i>edatof</i>	24	»
<i>eratof</i>	2	» (Apata, Abadi).
<i>eran iten dot</i> . . .	1	» (Billar).
<i>edan daroat</i>	3	» (Mupg, Bafik, Zamud,
<i>edan daroit</i>	1	» (Nabarn).
60. <i>Surtera yausi</i> . . .	47	»
<i>surtara</i> »	29	»
<i>sutara</i> »	17	» (Tokika).
<i>sutera</i> »	9	» »
<i>suetara</i> »	1	» (Getx).
<i>suartera</i> »	1	» (Derio).

Oar.—Asua'n esan zidaten, sukaldeko su'ra erostzeari *surtera* erori esan ditiokela; baño ez, norbañt mendiko edo atariko sura erostzen ba da; orduan *sutara* edo *suetara* esaten dela.

Mezara yoan. . . . 43 efitan (Bilb ing, Txorief. Afat,
Gernikald, geien).

Mezatara, -etara, -etan, 49 efitan

Oar.—*Mezara* esaten duten efi askotan *mezatara* ere esaten dute.

61. *Edonora.* . . . 52 efitan (Gernikaldera usuenik).
noragure . . . 38 » (Txorief ta Zig. »).
nainora . . . 18 » (Afati, Elofisald).
noranai . . . 11 » (Erib, Mark, Gip ald).
noragura . . . 3 » (Berang, Mund, Buy).
nañora . . . 3 » (Ibarur, Befiz, Galdak).
nañora . . . 1 » (Lemona).

Oar.—*Edonora noragure* ta *nainora* irueta ez efi gutxitan.

62. *Egon bear dot.* . . . 24 efitan (Tokika).
 » *ber dot* . . . 2 » (Gorliz, Urdul).
 » *bia dot* . . . 1 » (Oroz).
 » *bier dot* . . . 3 » (Gantz, Begoñ. Gefik).
 » *bier dut* . . . 2 » (Maurg, Muru).
 » *bie dut* . . . 1 » (Etxag).
 » *bieut* . . . 3 » (Gopeg, Erib, Estab).
 » *biut* . . . 1 » (Akost).
 » *beaot* . . . 1 » (Arteâ),
 » *beot* . . . 7 » (Afat, Lem, Bed).
 » *biar dot* . . . 1 » (Bakio).
 » *biaot* . . . 2 » (Befiz, Aspe-Mar).
 » *biot* . . . 45 » (Naste).
 » *bort* . . . 9 » (Bilboko itsasal, ta Txo).
 » *bear naz* . . . 1 » (Mendat).
 » *biar naz* . . . 1 » (Aulest).
 » *bienaz* . . . 1 » (Mondr).

Geroz, *egon bear naiz* 3 efitan esaten dute.

» » dot gañerako guzietan.

Egon gura (gure) dot. 14 efitan (Tokika).

- » *gure ut* . . . 7 » (Zig).
 » *gurot* . . . 73 »
 » *nai dot* . . . 12 » (Markinatik iñasald geien).
 » *nai ot* . . . 1 » (Befiñu).
egon gure naz . . . 0 »

(*Yaraituko dugu*).

Contribución al estudio de la Sintaxis euskérica

La interlocución en el Euskera

Siempre es oportuno el estudio comparativo cuando se trata de conocer las particularidades de una lengua. Por esto compararemos la nuestra con el latín para mejor apreciar las que tiene en este terreno de la interlocución.

Llamo de interlocución al lenguaje en que interviene la segunda persona.

La persona es en gramática un atributo propio de los pronombres personales y del verbo. Por tanto, solamente dichos elementos de la oración son susceptibles de formas de interlocución. Mas no todo pronombre personal ni todas las flexiones verbales revisiten tal forma, sino solamente los llamados de segunda persona. Las formas de segunda persona son de interlocución por su propia naturaleza; no así las de primera y tercera. Las demás partes de la oración, como no son susceptibles de formas personales, tampoco pueden revestir la forma de interlocución.

Con todo, el nombre, sea sustantivo, sea adjetivo, como verdadero propersonal que es, puede participar la forma de interlocución cuando afecta a una segunda persona. El latín le da al nombre esta forma participada de interlocución por medio de la declinación, poniéndolo en vocativo.

Y a esto precisamente (al vocativo) y a las segundas personas del pronombre personal y del verbo se

- reducen todas las formas de interlocución que tiene el latín.

Pasemos ahora a estudiar las formas de interlocución de nuestra lengua.

En Euskera son formas de interlocución todas las que lo son en el latín, es decir, todas las que son esencialmente tales, como las segundas personas, tanto del verbo como del pronombre personal, y todas las que lo son por participación, como los vocativos. Mas con esta diferencia en cuanto a los vocativos, que éstos en latín constituyen un solo caso de la declinación, y en Euskera forman una gama de tantos casos como son los en que se puede hallar un nombre cualquiera, como después veremos.

Otra diferencia notabilísima está en el verbo. Este no solamente reviste la forma de interlocución en las segundas personas, sino también en las de primera y tercera, singular y plural.

Una flexión en tanto se llama de interlocución en cuanto que lleva así una partícula pronominal que corresponde a la persona interlocutora y expresiva aun del sexo de la misma, si pertenece al tratamiento familiar. Ahora bien, esto tiene lugar, no solamente en las flexiones de segunda persona, en las cuales tiene lugar de una manera necesaria y esencial, puesto que la persona interlocutora es la misma que la agente y la partícula de agente o su equivalente es esencial a toda flexión (v. gr.: *Ekatzu*, *ekatzak*, *ekatzan* = «Tráelo»; *Ba-dakizu*, *ba-dakik*, *ba-dakin* = «Ya lo sabes»), sino también en las de primera y tercera: es decir, aun en las flexiones de primera y tercera se nota la presencia de la partícula de la segunda persona interlocutora. (*Iruñen ari nauk*; *iruñen ari naun*; *iruñen ari nauzu* = «Te» estoy hilando; *Ekañi di(κ)at*; *ekañi diñat*; *ekañi*

dizut = «Te» lo he traído; *Ekañi dik*; *ekañi din*; *ekañi dizu* = «Te (lo digo)» ha traído). Revisten, por tanto, forma de interlocución, no solo las flexiones de segunda persona, sino también las de primera y tercera.

Cierto que el uso de dichas formas en el tratamiento cortés apenas está en vigor en los dialectos de aquende el Pirineo, si exceptuamos el AN. occidental, pero también es certísimo que para todos los dialectos tiene vida pujante en el tratamiento familiar *itano* o *ika-ta-toka*.

Pasemos del verbo al nombre.

Hemos dicho ya que el nombre no reviste de por sí forma de interlocución, como ocurre con los pronombres personales y con las flexiones verbales. Mas, como *pro-personales* que son (que por algo dijo alguien que los verdaderos nombres son los pronombres, y los llamados nombres no son más que pro-nombres), cuando los nombres se refieren a la segunda persona, también ellos participan de la forma de interlocución, y en este caso se dice que están en vocativo.

Veamos ahora cómo es el vocativo vasco.

Para más claridad distinguiremos el nombre sustantivo y el adjetivo.

Hay una porción de casos (Vid. *Morfología Vasca*, de Azkue, pág. 263 et seq.) en que el vocativo singular de los sustantivos y aun a veces de los adjetivos se obtiene privándolos del artículo *-a*. Pondré, por mi cuenta, algunos ejemplos: — *Josetxo Olaberi'ko*, + *zer dezu nega'ez?* = «Josecho de Olaberri, qué tienes que lloras?» (Cant. popular); *Madalen Busturi'ko* + *gabian-gabian* + *e'ondan dabiz asko* + *zure portalian* = «Magdalena de Busturia, todas las noches andan rondando muchos en tu portal» (Cant. pop.); *Aizazu txiki*, *aizazu maite*, + *nundik-bera dagon Portugalete* =

«Oye, chiquito; oye, querido, por dónde está Portugalete?» (Cant. popular); *Aizu gizon* = Escucha, hombre»; *To, motel* = «Toma, chico», *Atoz, nere* = «Ven, mío» (popular en Ondañibia); *A, gibel-aundi, gibel-aundi!* = «Ah, calmoso, calmoso!».

Sin embargo, aparte de unos casos familiares y caseros como los presentados, en los cuales dijérase que se perpetúa una tradición veneranda de un vocativo ancestral, hoy lo más corriente es el vocativo tanto plural como singular con artículo *a-ak* más o menos átono, más o menos tónico, no de otro modo que si fuera un nominativo sujeto o un acusativo paciente (Vid. *Morfología Vasca*, 266).

Otra cosa bien distinta ocurre con el adjetivo.

Los adjetivos se ponen en vocativo haciendo que concierten con la segunda persona interlocutora a quien se refieren, en la relación espacial de distancia próxima (en tal se halla dicha segunda persona con respecto a la primera locuente), por medio del demostrativo de segundo grado *ori*. V.gr.: *Maria, nora zoaz, eder galant ori?* = A dónde vas, María, «esa» bella y arrogante?

Nótese, sin embargo, una diferencia. Mientras en latín el vocativo es un caso de la declinación, en Euskera es un grado de locución que abarca tantos casos de la declinación cuantos puede tener un nombre.

Me explicaré.

Aun cuando el latín trata al vocativo como un término absoluto, sin relación con el verbo ni con los demás elementos de la frase, sin embargo, hecho un análisis verdadero del mismo, hállase que, además de la relación que tiene con la persona interlocutora a quien representa, la tiene también con el verbo de la oración o con alguno de los otros sustantivos, o qui-

zás con un verbo implícito. Así en *Domine, ad adiuvandum me festina* = Señor, date prisa por ayudarme; el vocativo *Domine* dice relación de sujeto puro para con el verbo *festina*; en *Domine, exaudi orationem meam* = Señor, oye mi oración; *Domine* dice relación de agente; en *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum* = Cuán amables son, Señor, tus tiendas; *Domine* dice relación de posesión, como el posesivo *tua*, para con *tabernacula*; en *Laus tibi, Christe* = Alabanza a ti, Cristo; *Christe* dice relación de dativo, lo mismo que el *tibi* a quien se refiere; en *Te, Joseph, celebrent* = Celébrante, oh José; *Joseph* dice relación de acusativo; en *In Te, Domine speravi* = En ti, Señor, esperé; el vocativo *Domine* dice relación de ablativo o locativo personal como el *in Te* que le acompaña; por fin, en *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me?* = Cómo se han multiplicado, Señor, los que me atribulan?; *Domine* dice relación de nominativo agente a un verbo implícito (*dic, audi, vide, ecce*).

Ahora bien, si la tal relación es de sujeto no agente en la frase vasca, el demostrativo que acompaña al adjetivo vocativo revestirá la forma de *ori* (*Ixo, ixo, gaxo, ori! Atoz, maite ori, etorri*=«Calla, calla, «ese» pobrecito! Ven, «ese» querido, ven); si la relación es de agente, el demostrativo será *orek* (*Ekatzu, gaxo orek*=Tráelo, «ese» pobrecito); si de posesivo, *oren* (*Ire egitekoak izango dituk oiek, kaiku orenak!*=Tus hazañas serán esas, de «ese» cuenco!); si de dativo, *orri* (*Ostiko bat emango diat alproja orri, alân orri, ez besteren orri*=Te voy a dar una patada a «ese» alforjas, más que alforjas); si de acusativo, *ori* (*Maiteko zaitut, gaxo ori*=Te querré, a «ese» pobrecito); si de destino personal, *orentzat* (*Zer ekañiko du*

amak zuretzat, maite ORENTZAT=Qué traerá la madre para ti, para «ese» querido?); si de compañía, *orekin* (*Ni zurekin, moskortzar OREKIN? Ja-jai!*=Yo contigo, con «ese» borrachón?); etc., etc. Si los interlocutores son muchos, el demostrativo es *oiek* (*ok*), *oien*, *oiei* (*oi*), *oientzat*, etc. (*Agur guztio*=Adios, todos; *Gabon guztioi*=Buenas noches a todos; *Zer ekañiko det zuentzat, maite OIENTZAT?*=Qué traeré para vosotros, para «esos» queridos?) *Pozik geldituko nintzake zuekin, maite OIEKIN, bañan...*=De buena gana me quedaría con vosotros, con «esos» queridos, pero...) etc.

Algunos sustantivos en función de adjetivo saben también tener esta misma construcción con *ori*, para expresar el vocativo (*Kaiku ori ba!*...=(Si voy ahí) a «ese» cuenco!...; *Kirten ori ba!*...=(Si te pillo) a «ese» bribón!...; *Asto OREK, zer jakin bear dek ik?*=Qué vas a saber tú, «ese» burro?).

Téngase también en cuenta que al decir que en Euskera el vocativo concierda con la persona interlocutora por medio de *ori*, no quiero decir que en este caso *ori* hace de segunda persona, ni que *ori* es igual que *i* o *zu*. Nada más lejos. Para mí *ori* en este caso, sin dejar de ser demostrativo y precisamente en función de tal, sirve para establecer una concordancia de relación espacial de proximidad entre el adjetivo y la segunda persona interlocutora.

Resumiendo: Son formas de interlocución en latín

A) *por su misma naturaleza*:

- 1) los pronombres personales de segunda persona;
- 2) las flexiones verbales de segunda persona;

B) *por participación*, los vocativos de los nombres.

Son formas de interlocución en Euskera:

A) *por su misma naturaleza*:

- 1) los pronombres personales de segunda persona;

2) las flexiones verbales de segunda persona;

B) *por participación*:

1) Las flexiones verbales de primera y tercera persona del indicativo;

2) todos los casos de la declinación, correspondientes al único vocativo latino.

Como se deja ver, la interlocución en Euskera abarca muchos y muy originales fenómenos gramaticales, o si se prefiere, es un fenómeno que dentro de sí encierra múltiple variedad de casos verdaderamente típicos.

¿No será acreedora a que se le concedan los honores de un apartado especial en la Sintaxis de nuestra gramática?

Vitoria, Dominica III de Adviento-1925.

MANUEL LEKUONA.
